Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan het Dorpsplein te Kortenberg

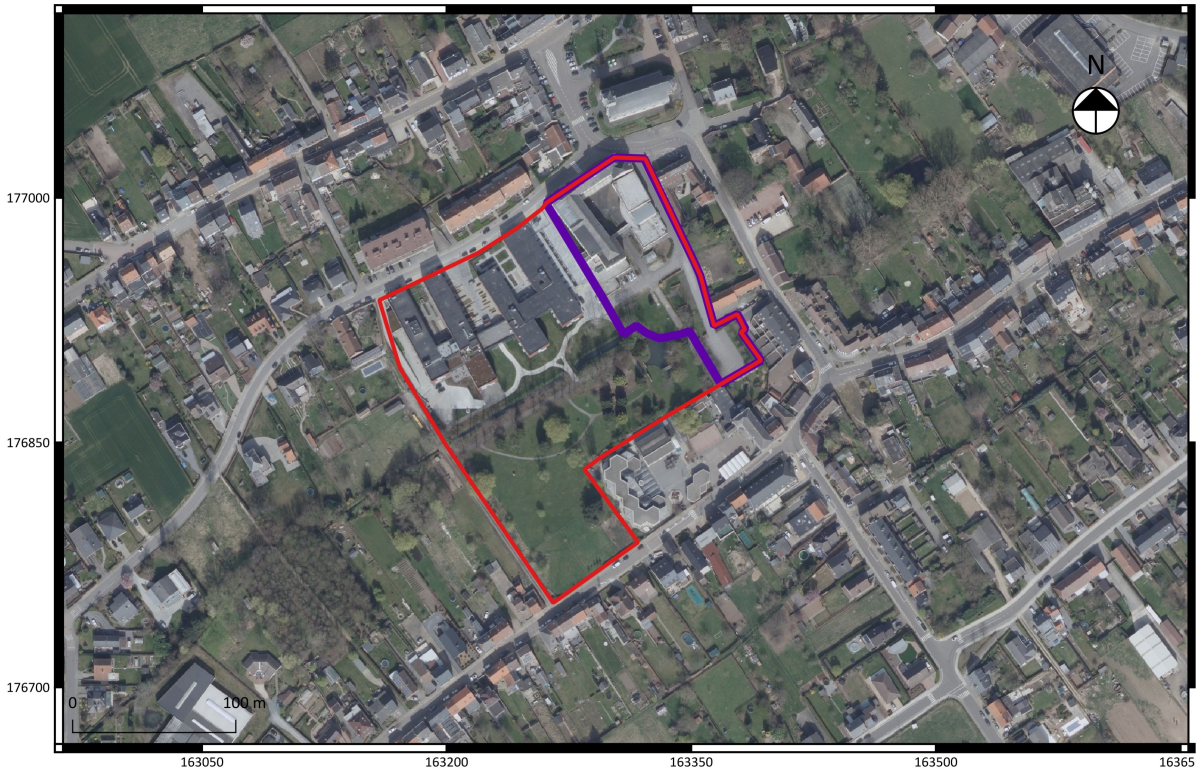

Laurane Dupont
Maarten Smeets
Wouter Yperman

Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan het Dorpsplein te Kortenberg

Laurane Dupont
Maarten Smeets
Wouter Yperman

Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba

Colofon

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan het Dorpsplein te Kortenberg

Initiatiefnemer:	Vzw Woonzorgcentrum O.L.Vrouw van Lourdes
Projectleiding:	Maarten Smeets
Erkend archeoloog:	Vanessa vander Ginst
Auteurs:	Laurane Dupont, Maarten Smeets & Wouter Yperman
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2017, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek p. 3
1.1 Beschrijvend gedeelte p. 3
1.1.1 Administratieve gegevens p. 3
1.1.2 Archeologische voorkennis p. 5
1.1.3 Onderzoeksopdracht p. 5
Vraagstelling p. 6
Randvoorwaarden p. 6
Beschrijving geplande werken p. 6
Huidige situatie p. 6
Geplande werken p. 8
1.1.4 Werkwijze en motivering bronselectie p. 21
1.2 Assessmentrapport p. 22
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied p. 22
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied p. 26
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied p. 39
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied p. 42
1.2.5 Synthese p. 43

Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen p. 45
2.1 Administratieve gegevens p. 45
2.2 Gemotiveerd advies p. 46
2.3 Programma van maatregelen voor een uitgesteld vooronderzoek p. 49
2.3.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen p. 49
2.3.2 Onderzoekstrategie, methode en technieken p. 51
2.3.3 Voorziene afwijking ten aanzien van de Code Goede Praktijk p. 52

Bibliografie p. 53

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek[1]

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017J281

Aanleiding:52 De opgemaakte archeologienota kadert in een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor de realisatie van een dagopvangcentrum en 45 assistentiewoningen. De totale oppervlakte waarin gewerkt wordt, bedraagt 31661 m^2 waarvan 7526 m^2 effectief tot het huidige vergunningsgebied behoort. Daarmee valt de vergunningsaanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m^2 of meer bedraagt en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 3000 m^2 of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen volledig buiten archeologische zones gelegen zijn (Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).

Erkend archeoloog: Vanessa Vander Ginst OE/ERK/Archeoloog/2015/00030
Studiebureau Archeologie bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00002

Locatie: Dorpsplein, Erps-Kwerps, Kortenberg (fig. 1.1, 1.2 en 1.3)
Bounding box: punt 1: x= 163159, y= 176752
punt 2: x= 163393, y= 177025

Kortenberg, Afd. 2, Sectie B, percelen 176M, 156F (partim), 171T, 171W en 171V (fig. 1.3)

Periode uitvoering: 6 - 30 oktober 2017

Relevante termen: Bureauonderzoek, Zandleemstreek, stadscontext

Verstoorde zones: De aanwezige bebouwing

[1] Deze nota is een herwerkte versie van archeologienota ID. 726 (projectcode 2016H9)

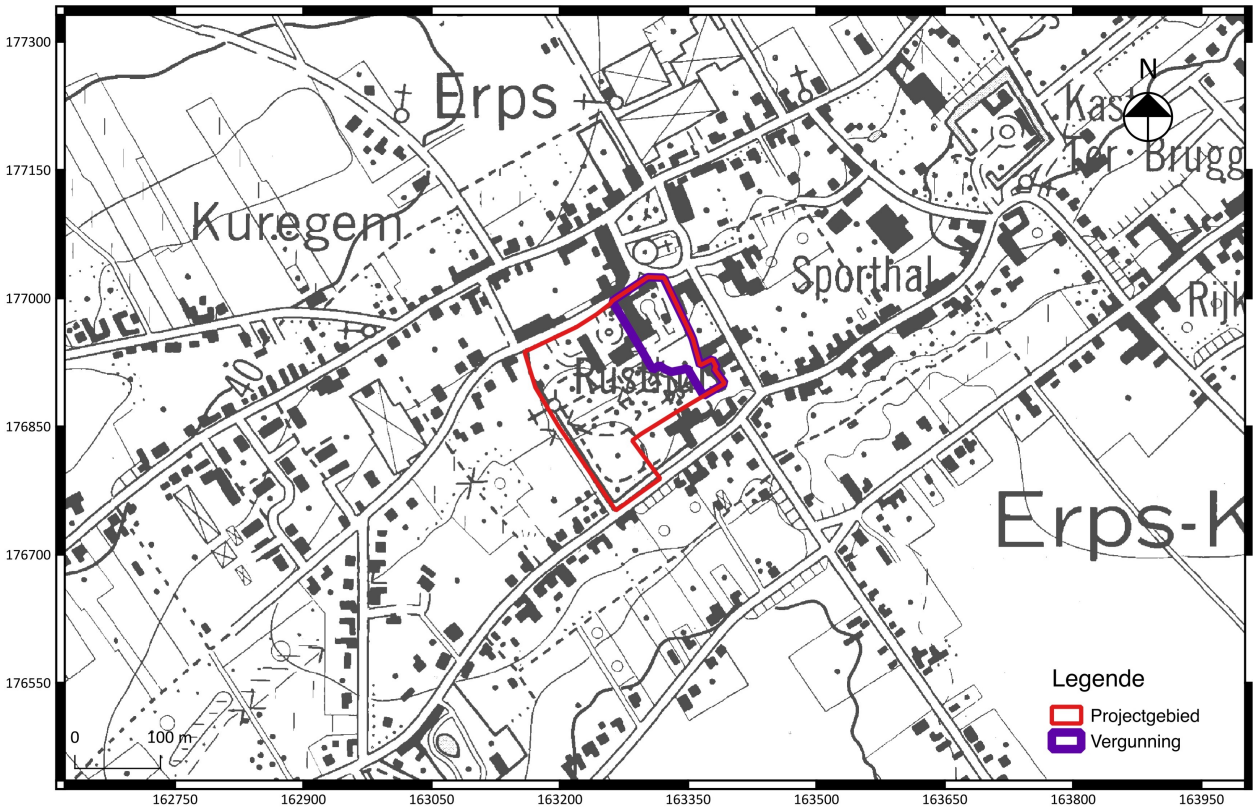

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's[2].

[2] https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie

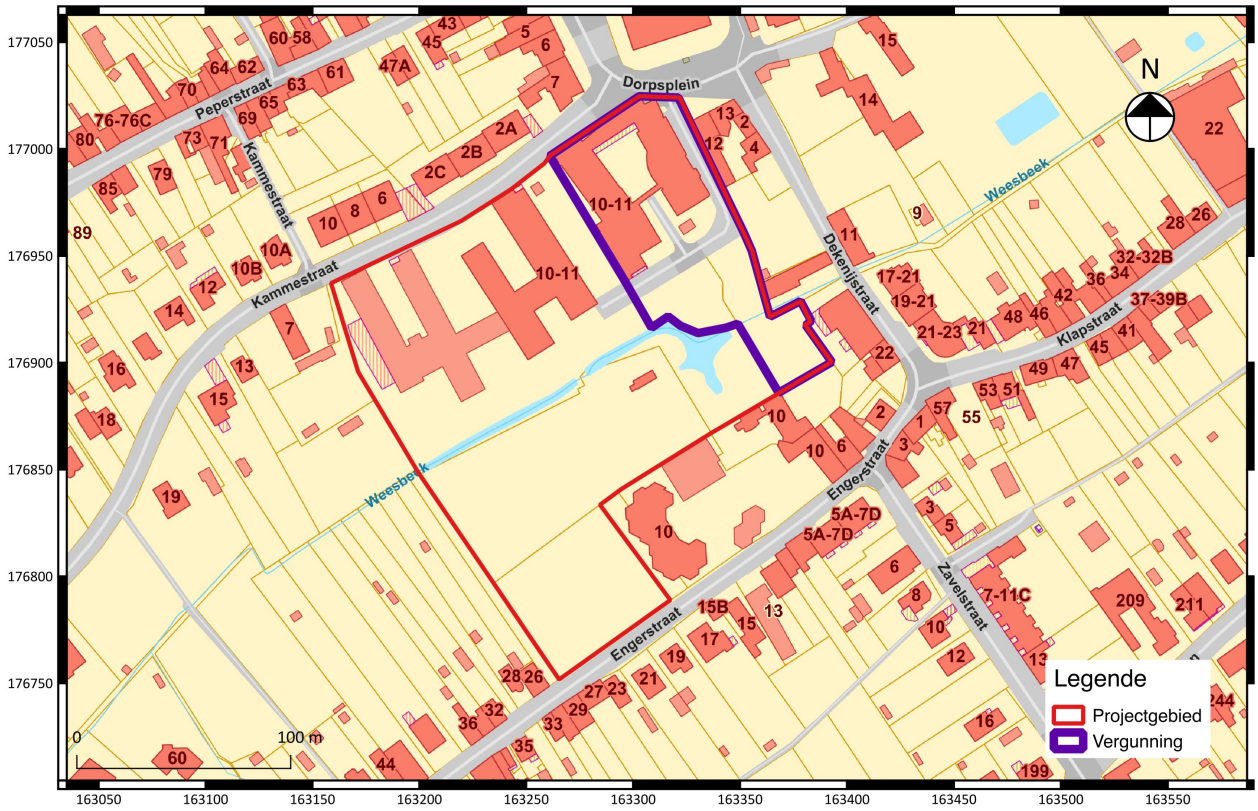

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Geen.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke onderzoeksfasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem[3] (te weten de bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem[4] (het verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de

[3] Zie de Code van Goede Praktijk hoofdstuk 7 paragraaf 7.1 t/m 7.5.
[4] Zie de Code van Goede Praktijk hoofdstuk 8 paragraaf 8.1 t/m 8.7.

bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud *in situ* op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het *mogelijk* deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het *nuttig* deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven *schadelijk* voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het *noodzakelijk* deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden:
N.v.t.

Beschrijving geplande werken:

Voor een correcte inschatting van de verstoring van de bodem wordt een gedetailleerde beschrijving van de geplande bodemingrepen door de initiatiefnemer opgesteld, geïllustreerd met (de meest recente) bouwplannen[5] voor zover deze reeds zijn opgemaakt.

Huidige situatie:

Het projectgebied wordt grotendeels bepaald door een U-vormig gebouw, waarvan de gesloten zijde in noordelijke richting ligt. Aan beide uiteinden van de u-vorm treedt een onregelmatige verbreding van de gebouwen op. Verder worden de twee tegenoverliggende vleugels in het midden verbonden door een glazen doorgang waardoor een binnenplein ontstaat. Het binnenplein ligt op dezelfde hoogte als de glazen doorgang. Noordelijker van deze glazen gang is een niveauverschil van 3 meter aanwezig. Aan de zuidwestkant van het gebied bevindt zich een

[5] Alle bouwplannen en informatie werden ter beschikking gesteld door de initiatiefnemer.

geasfalteerde toegangsweg die reikt tot aan de doorgang. Rechts van deze toegangsweg is een kleiner, alleenstaand gebouw gelegen. (fig. 1.3)

Het hoofdgebouw kreeg haar huidige vorm in 1959 bij grote bouw- en verbouwingswerken naar aanleiding van de oprichting van het bejaardentehuis O. L. Vrouw van Lourdes. Op basis van de bouwevolutie kan het onderverdeeld worden in verschillende volumes (fig. 1.4). Het gebouw is gedeeltelijk onderkelderd ter hoogte van de noordelijke vleugel. Volgens het advies van de erfgoedcomissie is volume C aan de zuidkant en volume D, behalve aan de oostkant, onderkelderd. Een plaats bezoek in het kader van het pre-advies van de Gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg, waarbij ook de kelders van de verschillende volumes bezocht werden toonde aan dat de kelders een diepte van -2,28 m bereiken.

Figuur 1.5 tracht aan de hand van de huidige terreingesteldheid de verschillende verstoringen op het terrein in te schatten, waarbij zones 'vermoedelijk onverstoord' (= het grasland), 'lage verstoringsgraad' (=verharding), 'middelmatig verstoord' (= de huidige bebouwing) en 'hoge verstoringsgraad' (= de gekende aanwezige kelders) zijn aangeduid.

Fig. 1.4: Indeling in verschillende volumes op basis van de bouwevolutie

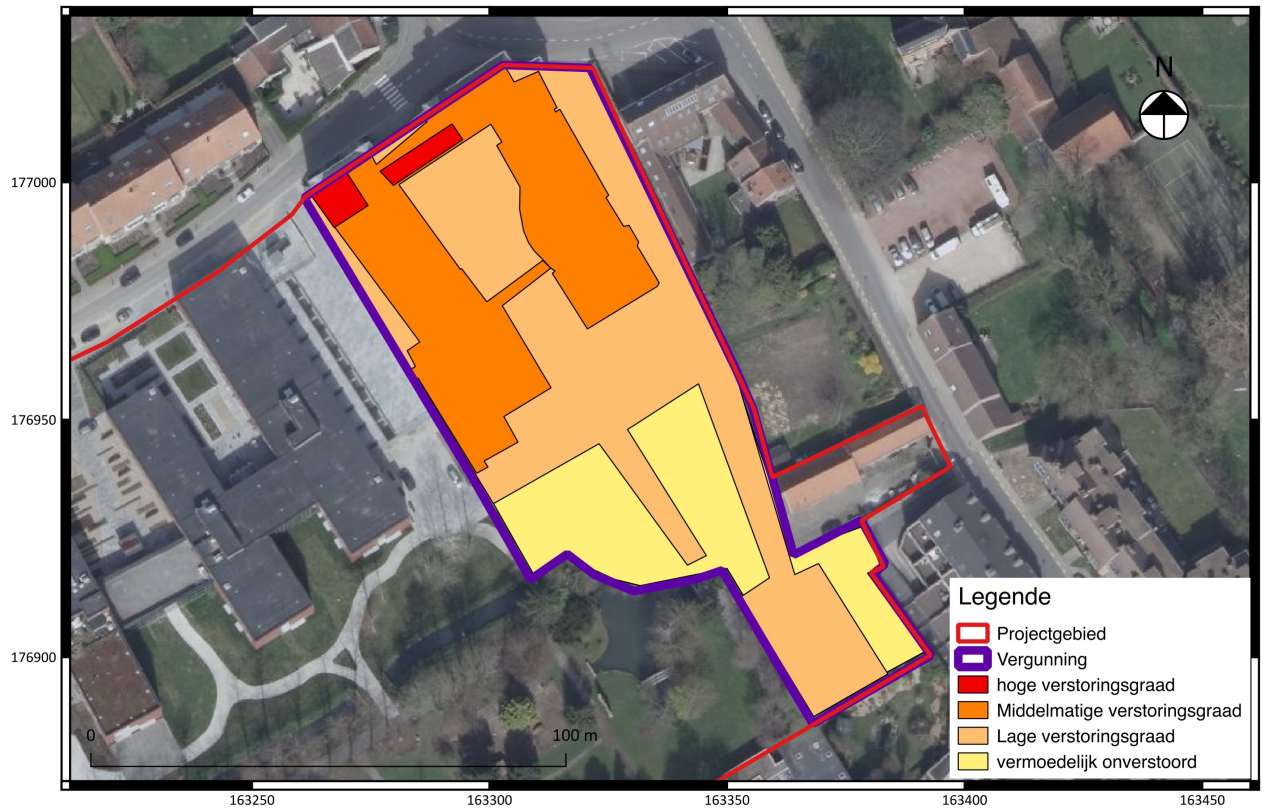

Fig. 1.5: Verstoringskaart: inschatting van de verstoringen op het terrein.

Geplande werken:

In het kader van fase 3 van het masterplan "O.L.Vrouw van Lourdes " wordt het vergunningsgebied, in aansluiting van het woonzorgcentrum, voorzien van 45 assistentiewoningen. Het huidige gebouw zoals beschreven in 1.1.3, zal worden vervangen door een nieuwbouw op palen (fig. 1.6). Hierbij wordt rekening gehouden met de cultuurhistorische waarde van het huidige gebouw en de eenheid met de omliggende gebouwen van het Dorpsplein. De historisch meest waardevolle elementen werden in samenspraak met de Gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg geïntegreerd in het project. Zo zal de u-vorm overgenomen worden in de nieuwbouw en blijft de schil van de noordelijke vleugel (volume B, C en D op fig. 1.4) alsook de klokkentoren bewaard en waar nodig gerestaureerd. De oostelijke zijvleugel zal aansluiting vinden bij volume B (daar volume A wordt gesloopt), waarbij de zijvleugel van volume B hersteld zal worden.

De nieuwbouw neemt een oppervlakte in van ca. 1579 m^2 en zal bestaan uit vier bouwlagen (fig. 1.7 t.e.m. 1.14) . Verder komt er onder beide zuidelijke uiteinden van de u-vorm een kelder met een oppervlakte van ca. 500 m^2 en een diepte van ca. 1 m t.o.v. de achterliggende weg (fig. 1.7). Door de afhelling van het terrein in zuidoostelijke richting zal deze kelder gelijk komen met het straatniveau en een doorgang bieden naar het achtergelegen park (fig. 1.12).

Voorts zal het binnenplein heraangelegd worden en door middel van buitentrappen, ten westen geflankeerd door een waterpartij, verbonden worden met het lagergelegen niveau (fig. 1.6). Het hoger gelegen niveau zal worden uitgerust met terras- en tuinaanleg. De maximale uitgravingsdieptes voor de inrichting van het binnenplein bedraagt ca. 60 cm onder het maaiveld.

Voorts zal het zuidelijke deel van het vergunningsgebied worden ingericht met een reeks parkeerplaatsen in grasdallen.

Een grondonderzoek door middel van sonderingen uitgevoerd op 3 december 2007[6] toont aan dat er binnen het projectgebied tot een maximale diepte van 5,40 m een heterogene bovenlaag aanwezig is die bestaat uit geroerde en/of aanvullingszone. Om de stabiliteit te garanderen moet de fundering een diepte bereiken van minstens 6,0 m met voldoende diepe aanzet in de tertiaire sedimenten, aangezien in het resterende deel van de quartaire laag nog zwakke leemzones voorkomen. Hierdoor is door de bouwheer beslist om te funderen op een diepte van 13 m. Er wordt gewerkt met een paalfundering waarbij de tussenafstand tussen de rijen 3 m bedraagt en de tussenafstand tussen de palen 6 m. Ook de bestaande kelder van de noordelijke vleugel wordt weggehaald en vervangen door een paalfundering met een grid van balken die het gebouw, oud en nieuw, zullen dragen.

Het gebouw zal dus een minimale verstorende impact van 13 m diep hebben (fig. 1.16). De buitenaanleg zal zich beperken tot tuinheraanleg en de inplanting van parkings in grasdallen waardoor de verstoring beperkt blijft tot ca. 60 cm onder het maaiveld.

Fig. 1.6: Inplantingsplan van de geplande ontwikkelingen

[6] SGS Geologica, Rapport D39870 betreffende een grondonderzoek te Kortenberg, Dorpsplein 10, Bertem 2008.

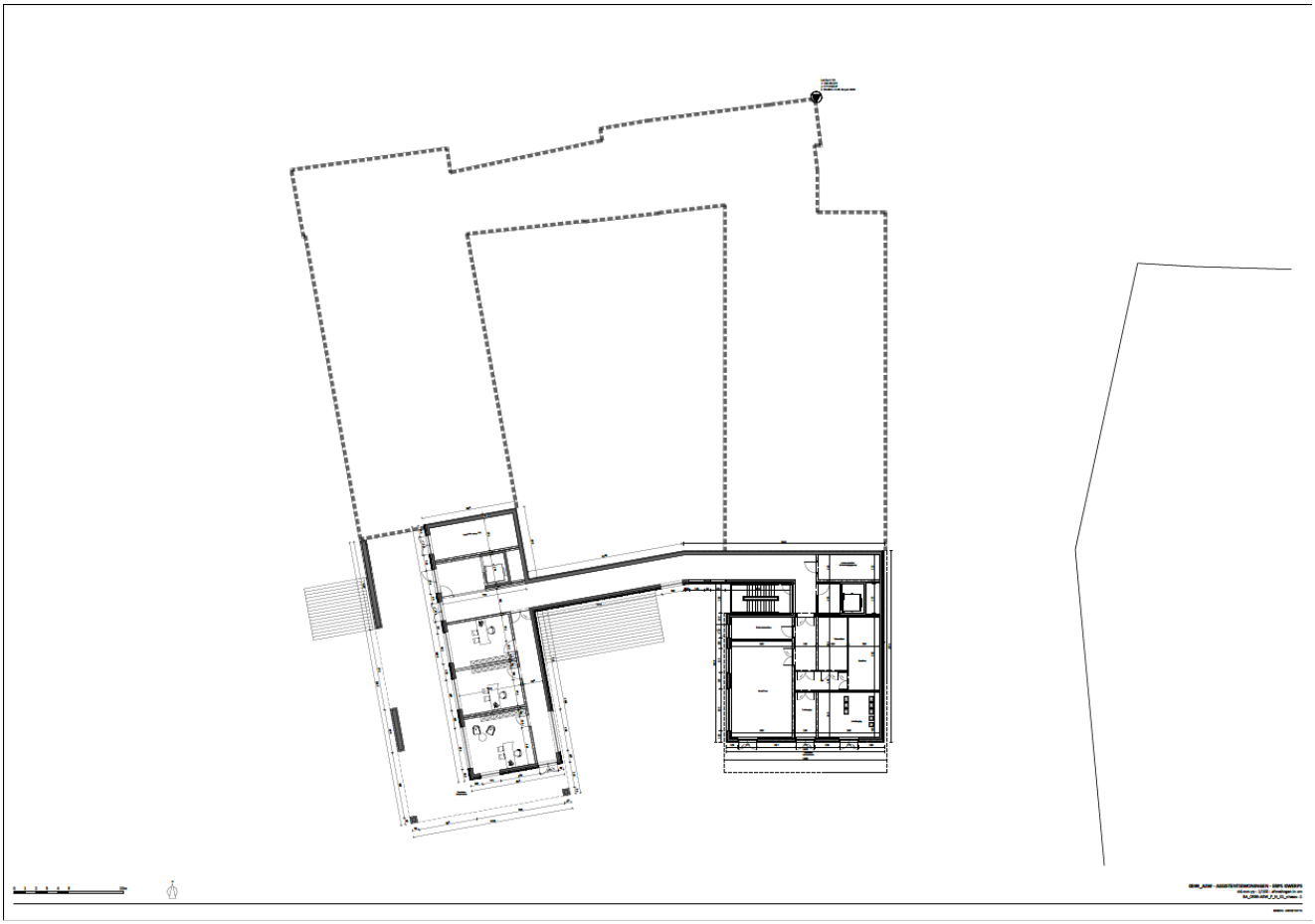

Fig. 1.7: Niveau -1

Fig. 1.8: Niveau 0

Fig. 1.9: Niveau +1

Fig. 1.10: Niveau +2

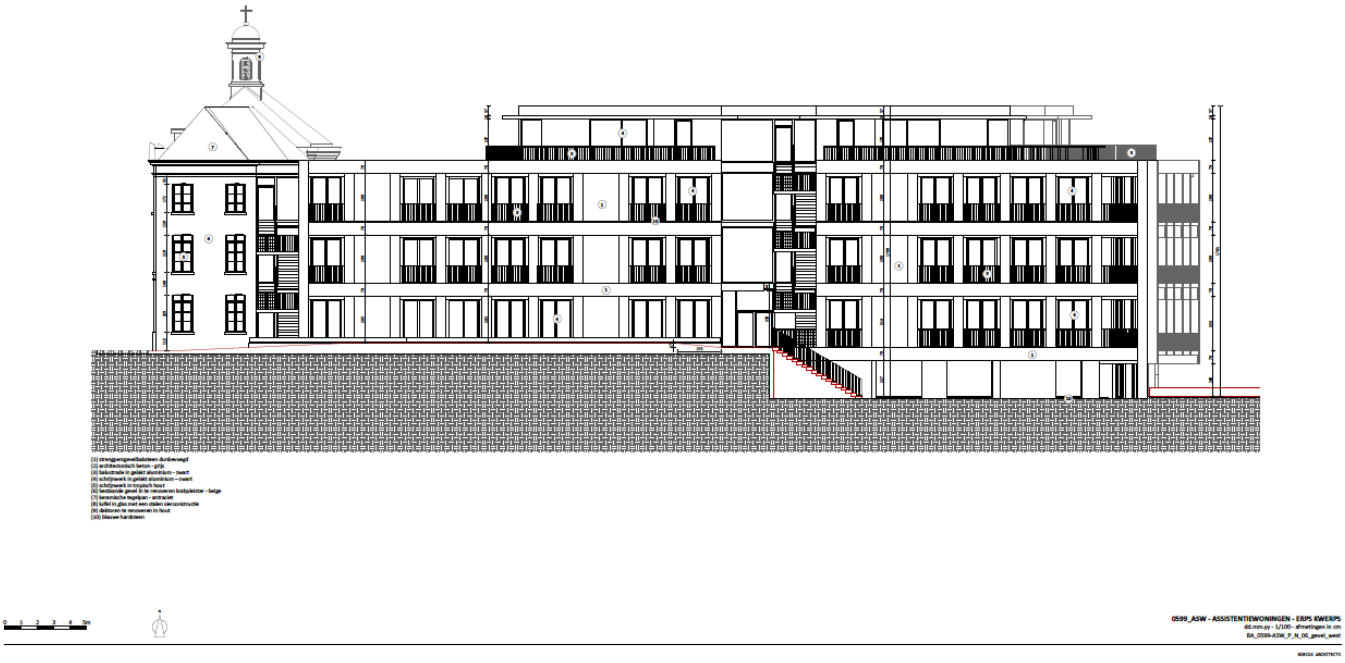

Fig. 1.12: Gevel westelijke vleugel

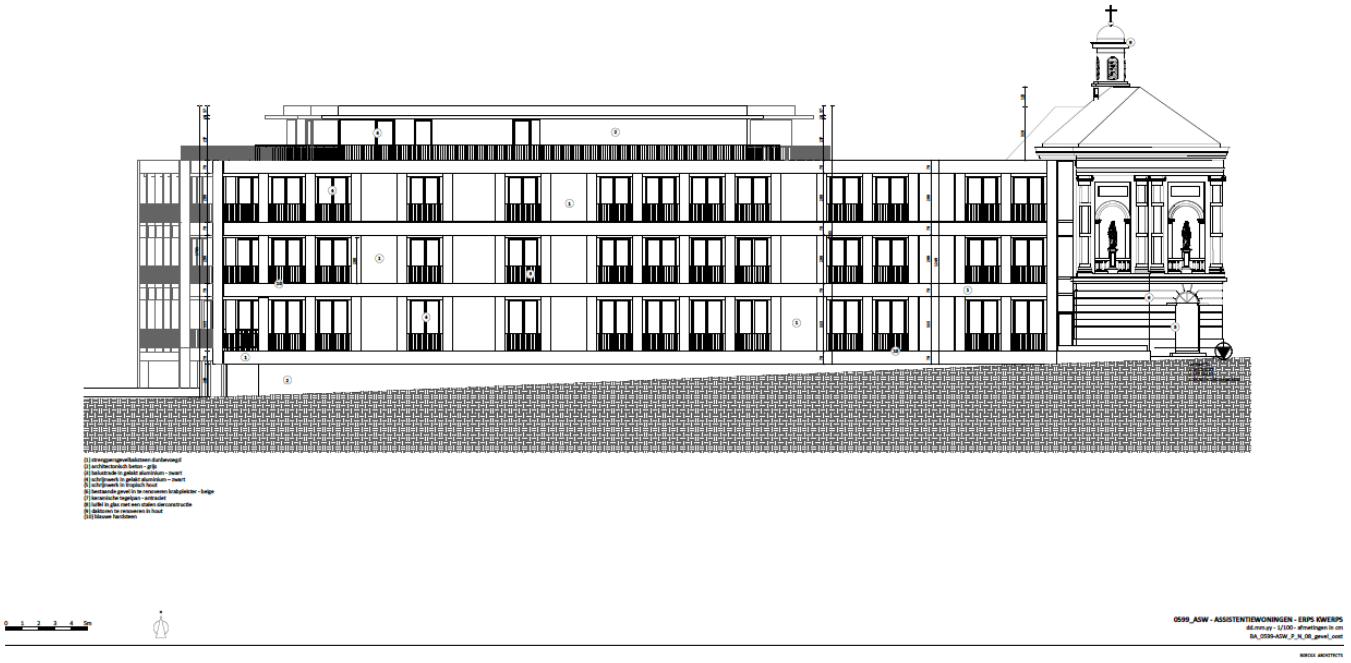

Fig. 1.13: Gevel oostelijke vleugel

Fig. 1.14: Gevel noordelijke vleugel

Fig. 1.15: Gevel zuidelijke vleugel

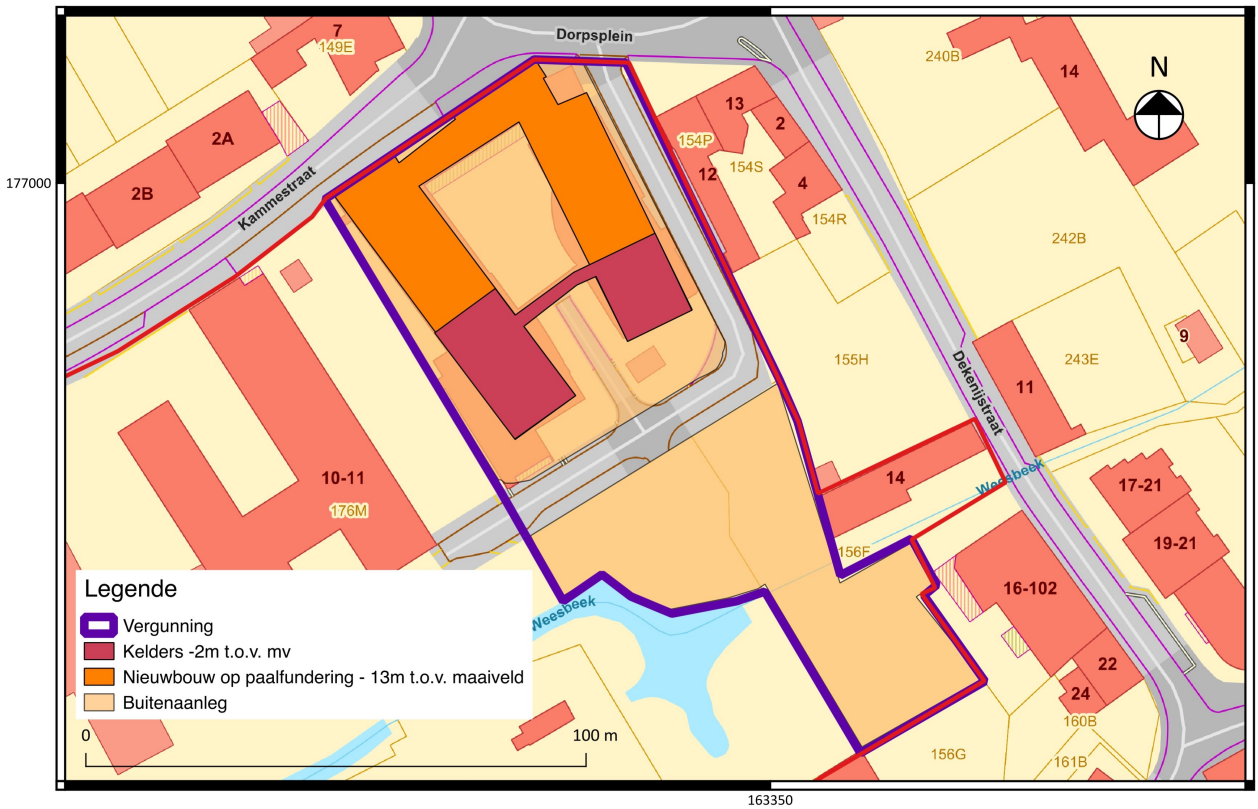

Fig. 1.16: Projectie van de geplande bodemingrepen op de kadasterkaart

1.1.4 Werkwijze en motivatie bronselectie

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische Kaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is gegeorefereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be . Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Jacob van Deventer (1560)
- het kaartboek *Het hertogdom Aarschot onder Karel van Croÿ (1595-1612*
- wandkaart van landmeter Joris (1775):
- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Kadasterkaart van Popp (1842-1879)
- Topografische kaarten (1856, 1930, 1996)
- Luchtfoto's (1971, 2000, 2012)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het onderzoeksgebied ligt ten zuidwesten van de Sint-Amanduskerk in de dorpskern van Erps. Op de luchtfoto kan men het huidige gebouw herkennen in een zone met redelijk dense bebouwing en in het zuiden grenzend aan een park. (fig. 1.17)

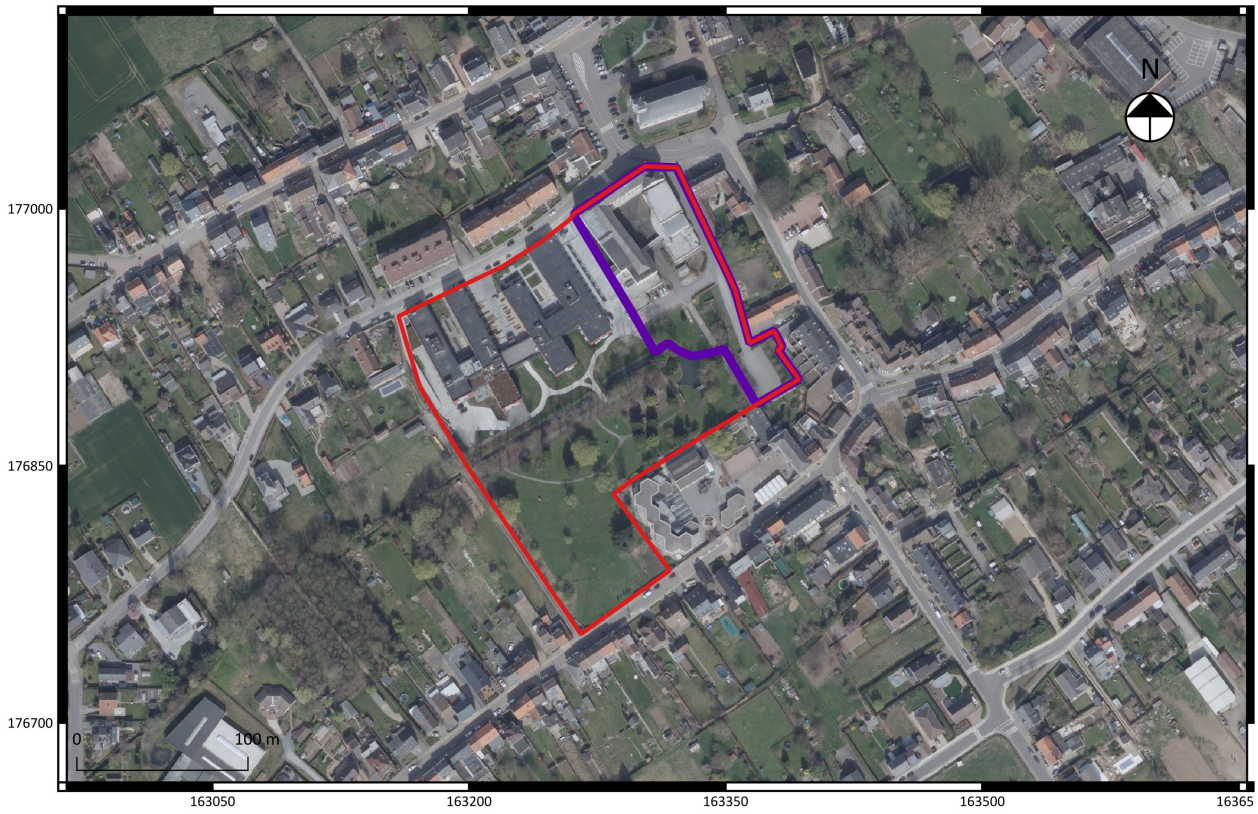

Fig. 1.17: Luchtfoto uit 2016 met aanduiding van het projectgebied[4].

Het projectgebied is gesitueerd in de (zand)leemstreek (fig. 1.2) en bevindt zich op een hoogte van 34-35 m TAW (fig. 1.18). Het digitale hoogtemodel (DHM II, fig. 1.19) toont dat de afwatering van het terrein gebeurt via de Weesbeek. De Weesbeek behoort tot het Dijlebekken wat dan weer behoort tot het stroomgebied van de Schelde. Een terreindoorsnede van het onderzoeksgebied toont aan dat er in zuidoostelijke richting een verval van maximaal 3 m aanwezig is, waarnaar eerder verwezen werd in de beschrijving van de geplande werken (fig. 1.20).

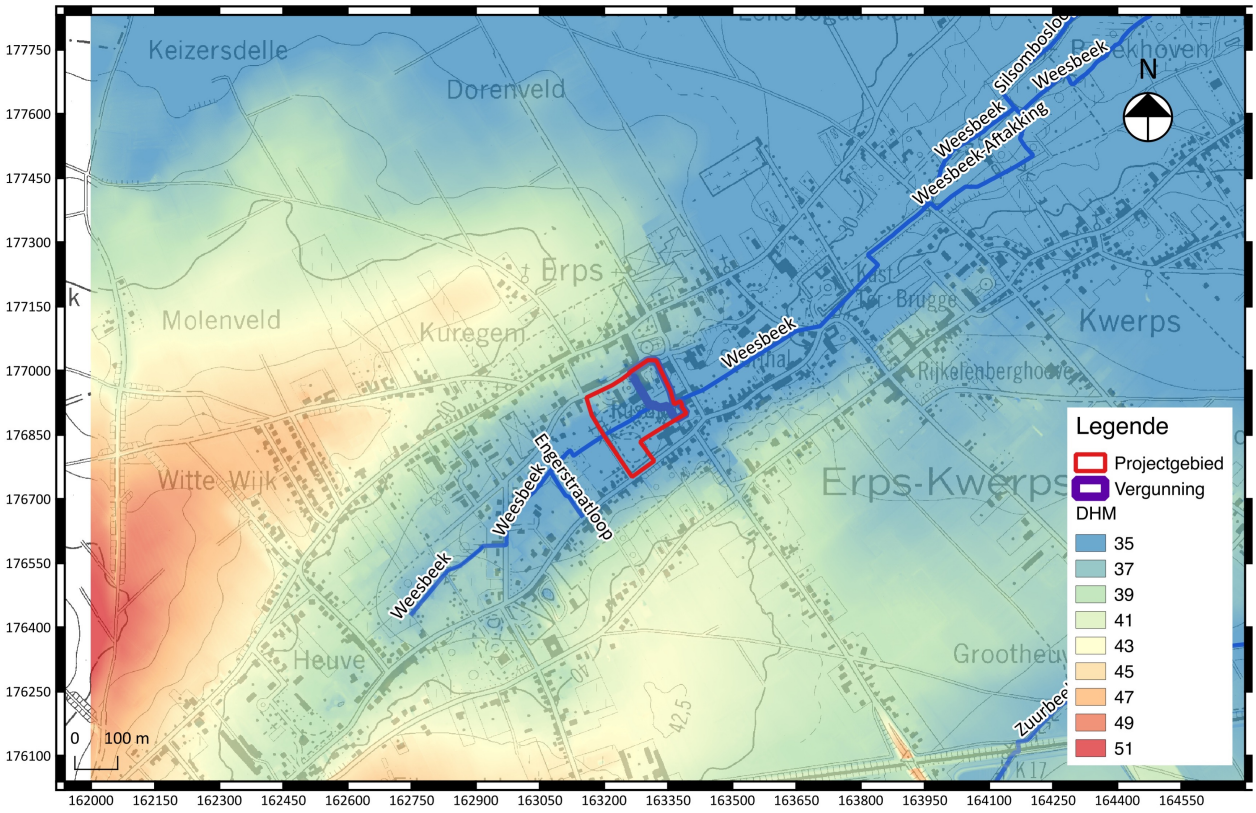

Fig. 1.18: DHMII (schaal 1/10.000) met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

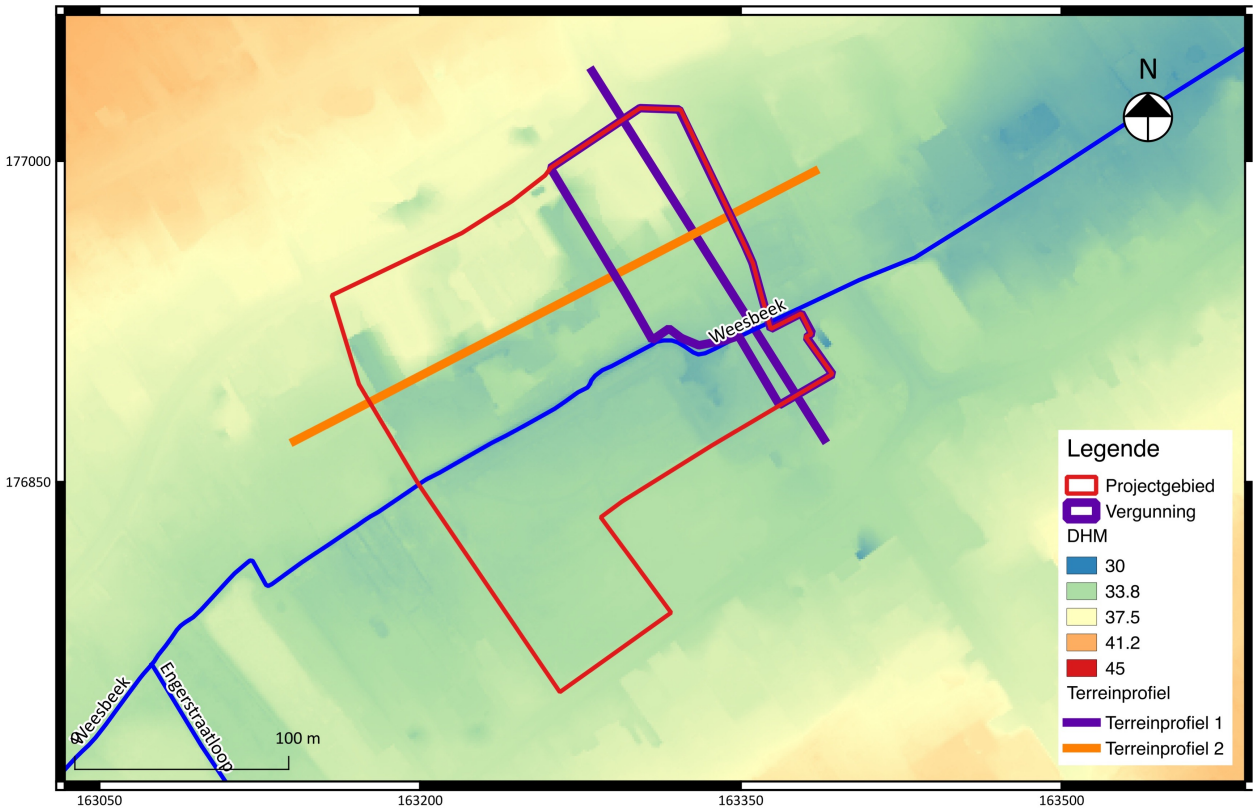

Fig. 1.19: Detailopname van DHMII (schaal 1/2500) met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

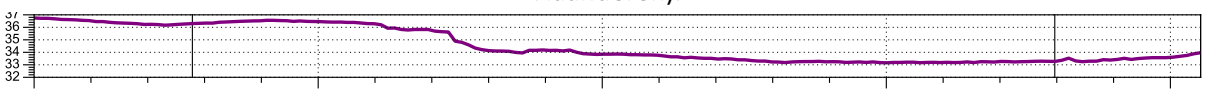

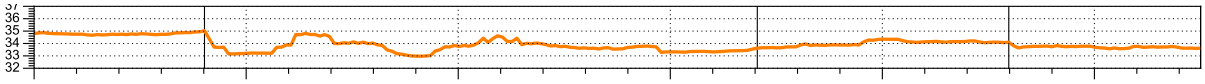

Fig. 1.20: Terreindoorsnedes van het projectgebied[6].

Het geologisch substraat van het onderzoeksgebied is opgebouwd uit enerzijds afzettingen uit de Formatie van Lede (Ld) en anderzijds de formatie van Brussel (Br). Beide formaties werden gevormd tijdens het Midden Eoceen (49 – 41,2 Ma). Het tertiair is binnen het projectgebied te situeren op 6 m diepte. Hieronder staan de verdere voor het projectgebied beschikbare gegevens opgesomd volgens www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be.

- Volgens de **tertiair geologische kaart** (fig. 1.21) (www.dov.vlaanderen.be) is het voornaamste lithologische kenmerk van de Formatie van Lede (Ld), lichtgrijs, fijn zand waarin soms kalksteenbanken voorkomen en soms kalkhoudend, fossielhoudend en glauconiethoudend grind. De Formatie van Brussel (Br) wordt gekenmerkt door bleekgrijs, fijn zand dat kalkhoudend is en soms fossielen bevat. Er kunnen ook kiezel- en kalkzandsteenbanken voorkomen.

- Op de **quartair geologische kaart** (fig. 1.22) (www.dov.vlaanderen.be) is het project aangeduid met code 2. Dit betekent het voorkomen van hellingsafzettingen met daarboven eolische afzettingen in zand tot silt. Ten noordoosten van het projectgebied wordt dit soms nog bedekt door fluviatiele afzettingen (2a, fig. 1.22).

- De **geomorfologische kaart** is niet beschikbaar voor het projectgebied.

- Volgens de **bodemkaart** (fig. 1.23) is de bodem ter hoogte van het projectgebied aangeduid als bebouwde zone (OB). Rondom deze zone zijn verschillende bodemseries terug te vinden. Zo is er ten noordwesten en ten zuidoosten van het projectgebied een droge leembodem met textuur B-horizont (bodemserie Aba0 en Aba1) terug te vinden. Verder zijn er in de omgeving ven het projectgebied een matig droge leembodem zonder profiel (bodemserie Acp), een matig natte leembodem zonder profiel (bodemserie Adp), een natte leembodem zonder profiel (bodemserie Aep) en een zeer natte leembodem zonder profiel (bodemserie Afp). Deze nattere leembodems situeren zich allen rondom de Weesbeek. Het is aannemelijk dat een dergelijke bodem ook in het projectgebied terug te vinden is door de ligging vlak langs de Weesbeek.

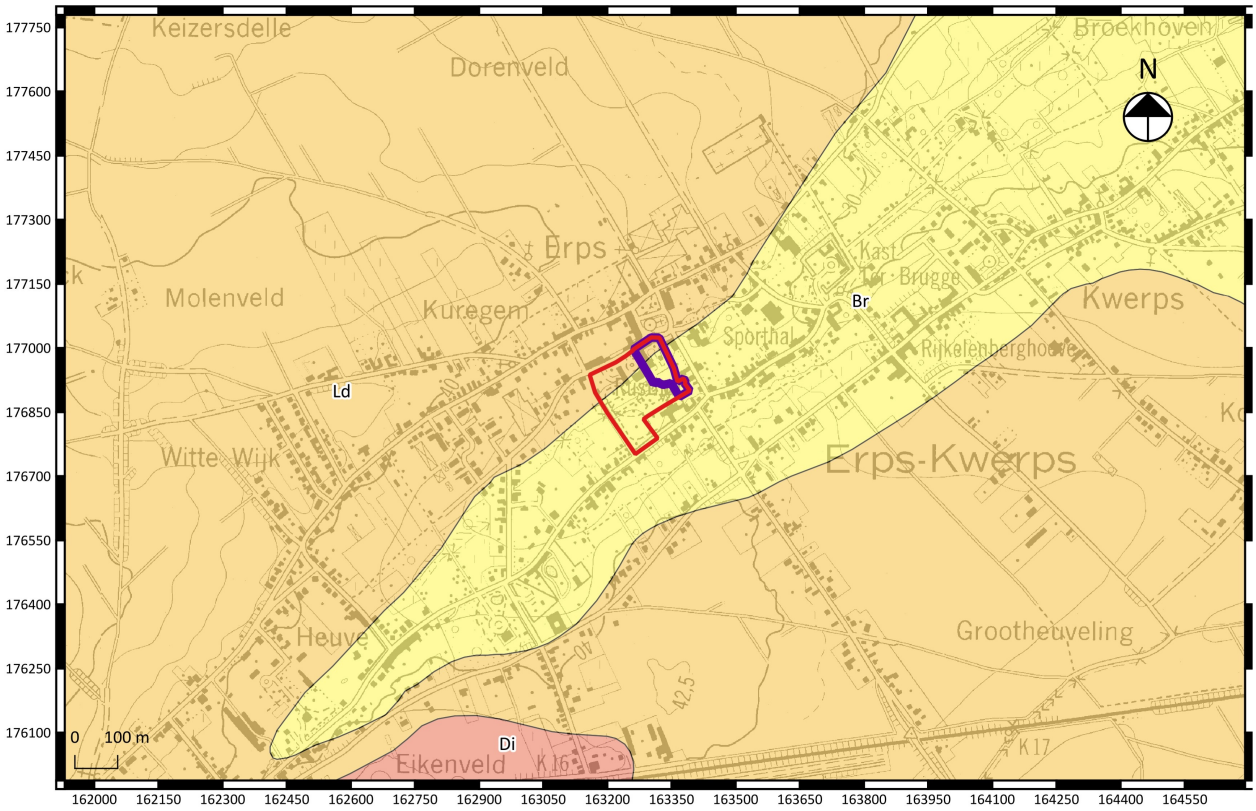

Fig. 1.21: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

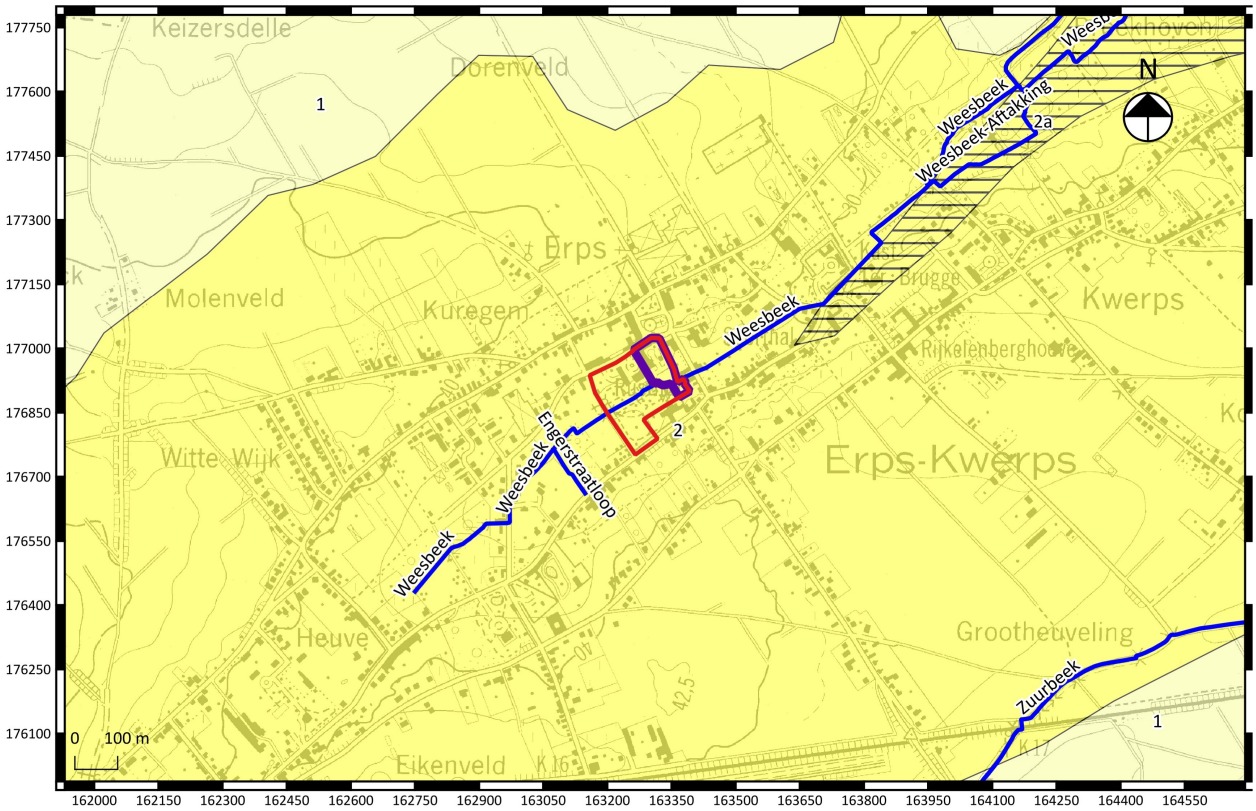

Fig. 1.22: De quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

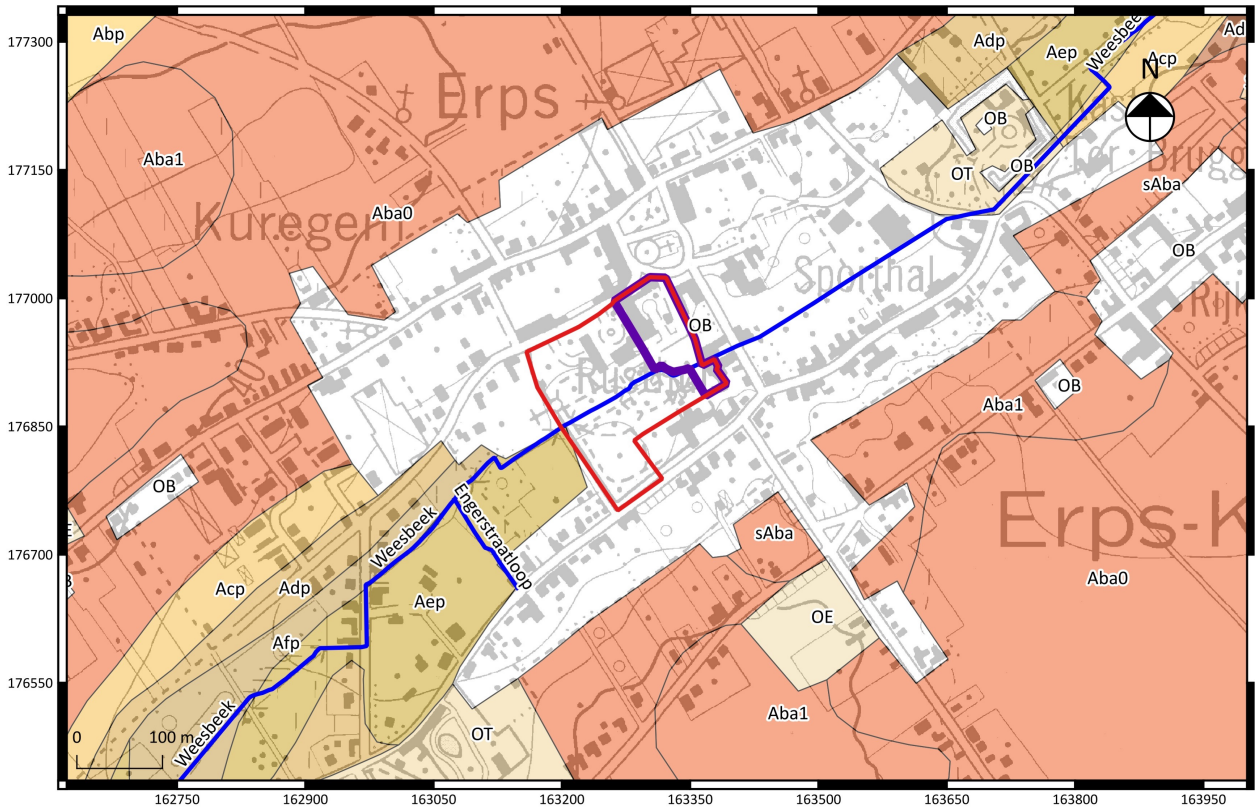

Fig. 1.23: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied[7]

Het projectgebied bevindt zich in de historische kern van Erps. Erps werd voor het eerst vermeld in 1125 als *Erpeza*; opgebouwd uit drie Keltische achtervoegsels, ara-apa-iza, die naar water verwijzen[8]. Deze parochie was in de middeleeuwen (ca. 13de eeuw) de hoofdplaats van een meierij, het ambtsgebied van een meier. Daarnaast was het een belangrijk economisch centrum dat langs de weg tussen Keulen en Brugge lag[9]. Erps-Kwerps, bestaande uit de parochie Erps en de kleinere parochie Kwerps, is sinds januari 1977 een deelgemeente van Kortenberg. De andere deelgemeenten zijn Everberg en Meerbeek.

Binnen de contouren van het projectgebied zijn er aanwijzingen voor bewoning vanaf ten minste de 18de eeuw. Deze bewoning is terug te vinden op de Ferrariskaart (1771-1778; fig. 1.24). Hier wordt het Dorpsplein afgebeeld met aangrenzende bewoning. In de zuidelijke helft van het plein ligt de dorpskerk met ommuurd kerkhof. Het advies opgesteld door de Gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg[10] stelt dat het plein en deze bewoning mogelijk terug gaat tot de 13de eeuw. Deze datering werd gebaseerd op het feit dat de oudst gekende vermelding van de kerk van Erps dateert uit 1125 en de vondst van een aardewerkensemble uit de 13de eeuw bij infrastructuurwerken in de Kammestraat ter hoogte van het restaurant Rooden Scilt, recht

[7] Gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg, 2017.
[8] Vandeputte, 2011: p. 183.
[9] http://oud.kortenberg.com/vrijetijd/toerisme/geschiedenis.php
[10] Gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg, 2017.

tegenover volume B/C van het projectgebied. Op basis van deze gegevens wordt er vanuit gegaan dat het dorpscentrum van Erps (met haar kerk, plein en bebouwing) ten minste dateert uit de 12de eeuw.

Op de Ferrariskaart (fig. 1.24 en 1.25) kan men in het projectgebied drie gebouwen onderscheiden: de “Herberg Michiels” (perceel 2) aan de westkant van het projectgebied, aangrenzend de “Winkel Timmermans” (perceel 1) en daarnaast de “Woning Van Den Driessche” (perceel 3) . In 1816 koopt pastoor Ferdinand De Cooman de winkel op en krijgt het gebouw een functie als spin-, naai- en leerschool voor meisjes. Het is echter onduidelijk of er voor de oprichting van de naaischool verbouwingen aan te pas zijn gekomen.

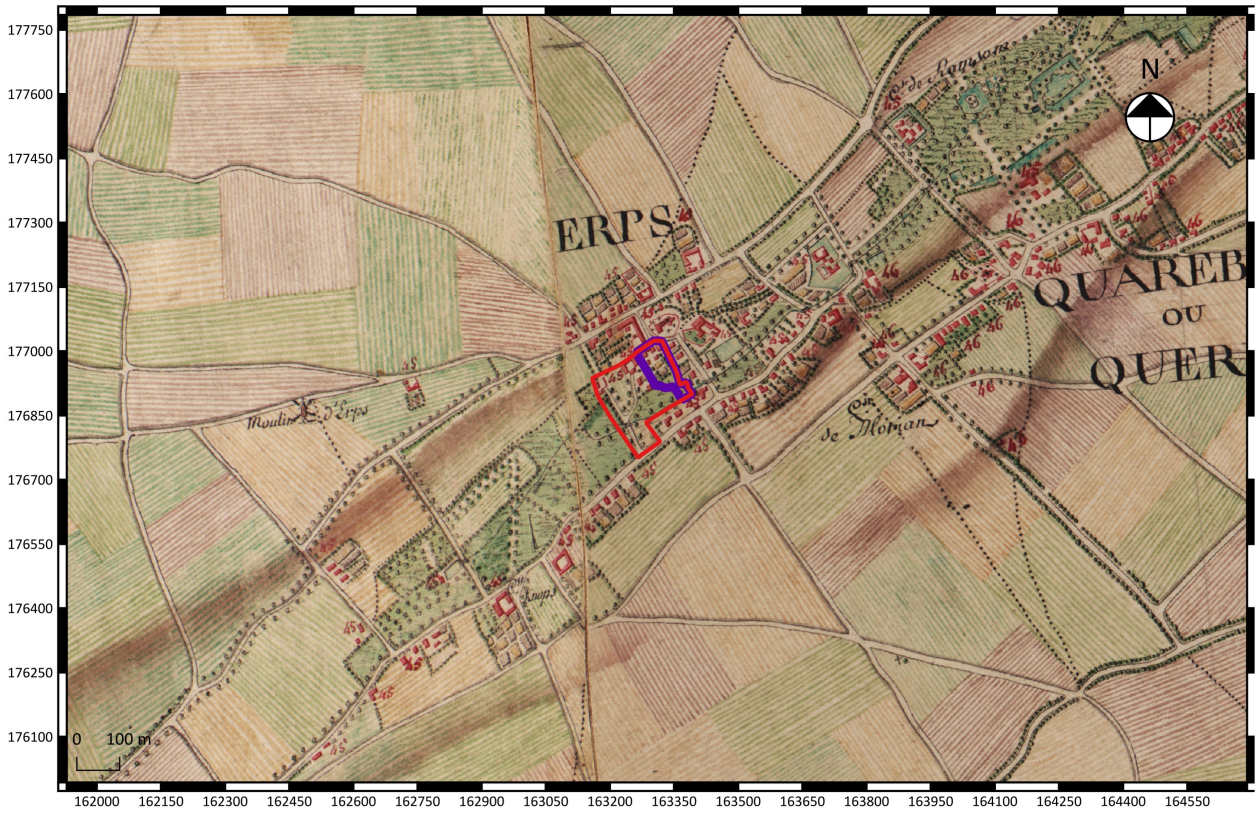

Fig. 1.24: De Ferrariskaart (1771-1778) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be).

Fig. 1.25: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be).

Fig. 1.26: Bouwfase 1 (rood; ca. 12de eeuw – 1816) en 2 (geel; 1816-1830).[11]

[11] Afbakeningen opgemaakt door W. Sevenants geprojecteerd op het plan van de bestaande toestand

In 1830 worden alle percelen samengevoegd voor de oprichting van een pensionaat en klooster (1834). Hiervoor volgt tussen 1830 en 1838 een grote bouwcampagne. De herberg Michiels wordt in deze periode ook aangekocht en toegevoegd aan het schoolgebouw. De impact van deze bouwcampagne is duidelijk te zien op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840; fig. 1.27) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854; fig. 1.28). Er is sprake van een rechthoekig gebouw met binnenkoer (fig. 1.29, 1.30 en 1.31). De woning Van den Driessche hoort op dat moment nog niet bij het kloosterdomein.

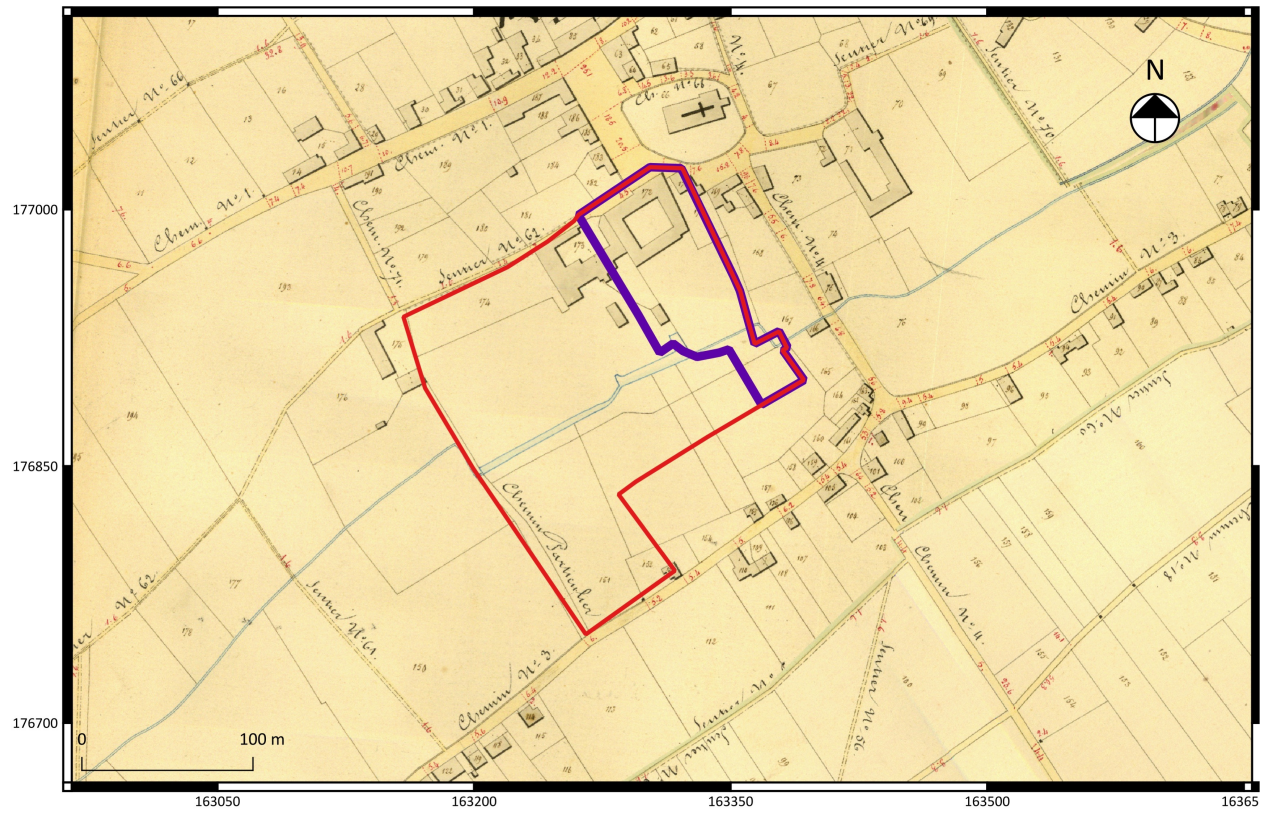

Fig. 1.27: De Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be).

Fig. 1.28: De Vandermaelenkaart (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be)

Fig. 1.29: Bouwfase 3 (groen; ca. 1830-1838) zoals weergegeven op de Atlas der Buurtwegen.

Fig. 1.30: Postkaart uit de 20ste eeuw vanuit het binnenplein van het pensionaat met zicht op volumes B en C[12].

Fig. 1.31: Postkaart uit de 20ste eeuw vanuit het binnenplein van het pensionaat met centraal zicht op het park met links volume A en rechts volume E [13].

[12] Verzameling uit het archief van Erfgoedhuis Kortenberg vzw

[13] Verzameling uit het archief van Erfgoedhuis Kortenberg vzw

Op de Popp kaart (1842-1879; fig. 1.32) is zichtbaar dat het gebouw aan de zuidelijke zijde is opengewerkt en dat er aan de zuidoostelijke zijde een uitbreiding heeft plaatsgevonden (fig. 1.33). Aangezien de woning Van den Driessche nog afgebeeld staat als apart gebouw, kan er vanuit gegaan worden dat de kaart de situatie voor 1864 weergeeft.

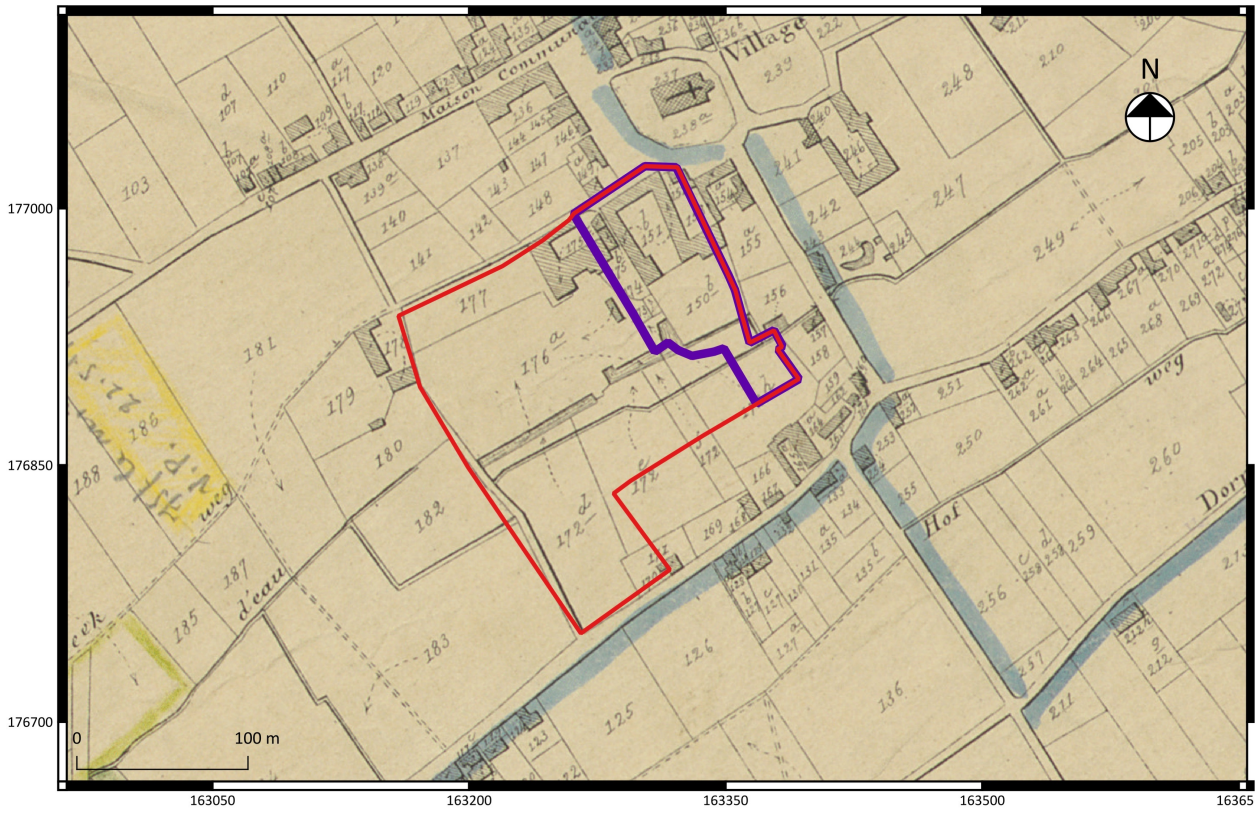

Fig. 1.32: De Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be)

Fig. 1.33: Bouwfase 4 (1838- ca. 1864) met zuidelijke uitbreidingen van de zijvleugels (roze)

Na 1863 wordt de woning van den Driessche opgekocht en start er een uitgebreide bouwcampagne. De zijvleugels van het U-vormig gebouw worden verbouwd (fig. 1.34). De westelijke vleugel wordt oostwaarts verbreed en geïntegreerd met de westelijke hoek van de hoofdvleugel (Kammestraat). De oostelijke vleugel wordt eveneens oostwaarts verbreed en tegen de oostelijke hoek van de frontvleugel (Dorpsplein) aangebouwd. De kelder en het gelijkvloers behouden hun vorm.

Fig. 1.34: Bouwfase 5 (ca. 1864 – voor WOI) met nieuw gebouwde vleugels (geel)

In 1959 wordt er in de gebouwen een bejaardentehuis opgericht. Ten behoeve van dit bejaardentehuis wordt de oostelijke vleugel nagenoeg volledig gesloopt alsook het zuidelijke uiteinde van de westelijke vleugel (fig. 1.35). Enkel het noordelijke deel van de oostvleugel blijft behouden. Deze laatste fase wordt weergegeven door het huidige gebouw en kan men terugvinden op de luchtfoto's uit 1971, 2000 en 2016(fig. 1.36, 1.37 en 1.38).

Fig. 1.35: Bouwfase 6 & 7 (WOI-2016) met de nieuwbouw bestemd voor het bejaardentehuis (blauw)

Fig. 1.36: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied[14].

[14] Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

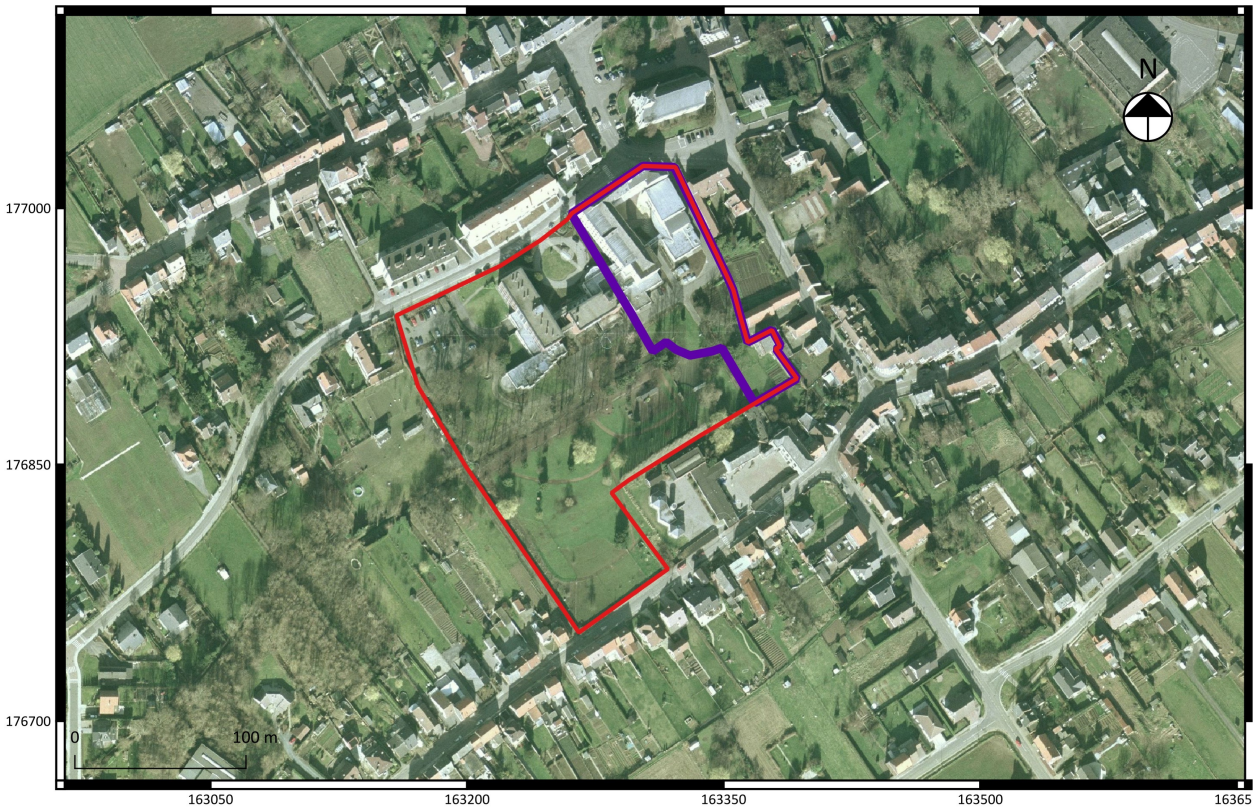

Fig. 1.37: Luchtfoto uit 2000 met aanduiding van het projectgebied[15].

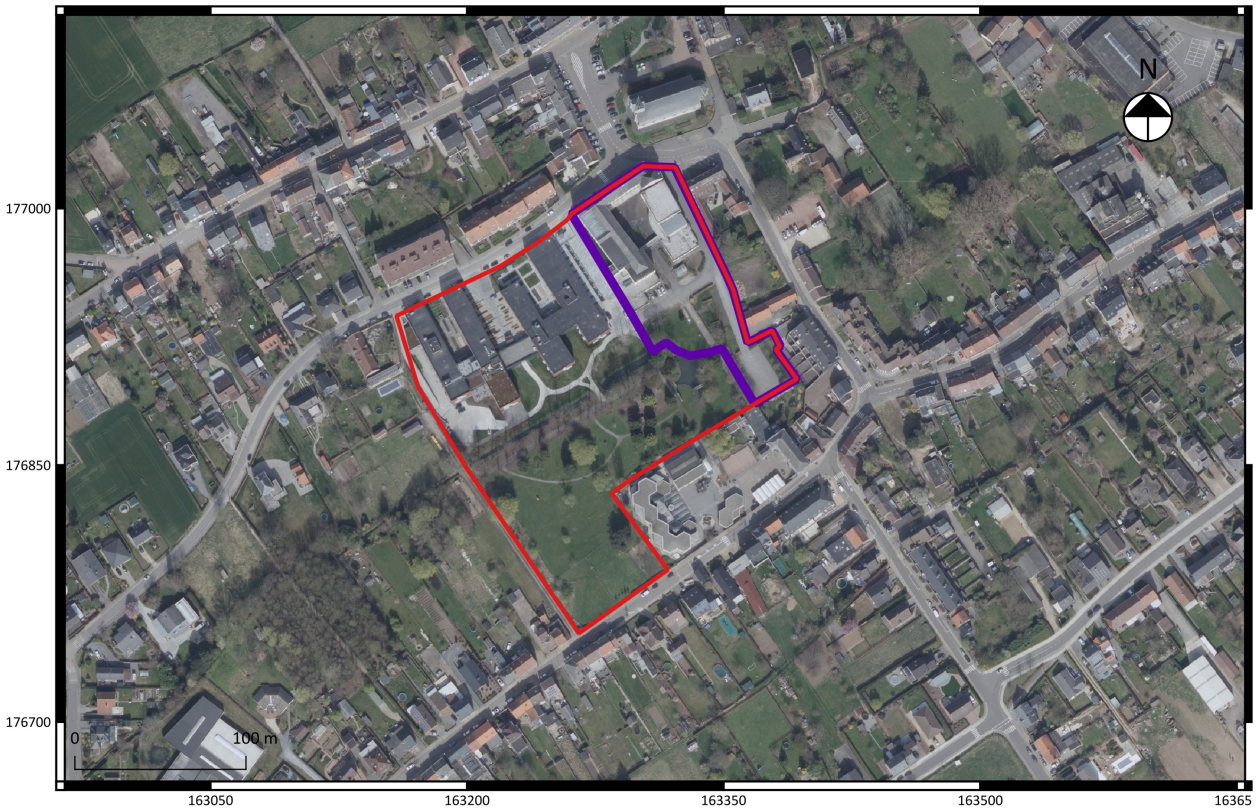

Fig. 1.38: Luchtfoto uit 2016 met aanduiding van het projectgebied[16].

[15] Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

[16] Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

De gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg herkend op basis van de bouwhistorie en de nog aanwezige bouwdelen 6 volumes waar historische elementen bewaard zijn (fig. 1.39)[17]:

- Volume A: restant van de oostelijke vleugel uit fase 5 (ca. 1863 – vóór WO I)
- Volume B: oostelijk deel van de frontvleugel (ca. 1830 – 1838)
- Volume C: middendeel van de frontvleugel (ca. 1830 – 1838)
- Volume D: westelijk deel van de frontvleugel (ca. 1830 – 1838), verbouwd ca. 1863 – vóór WO I
- Volume E: (deel van) de westelijke zijvleugel uit (ca. 1863 – vóór WO I)
- Volume F: nieuwbouw, voornamelijk uit het laatste kwart van de 20ste eeuw.

Na een waardering van volumes A t.e.m. F op hun erfgoedwaarde werd door de Erfgoedcommissie bepaald dat volumes B, C en D de hoogste erfgoedwaarde bevatten en bijgevolg bewaard dienen te worden.

Archeologisch gezien kunnen de kelders van de huidige bebouwing interessant zijn. Deze kelders zijn geëvalueerd door Dhr. Sevenants op hun erfgoedwaarde waarbij voornamelijk 19de-eeuwse trapelementen en troggewelven van de keldergang herkend zijn (fig. 1.40).

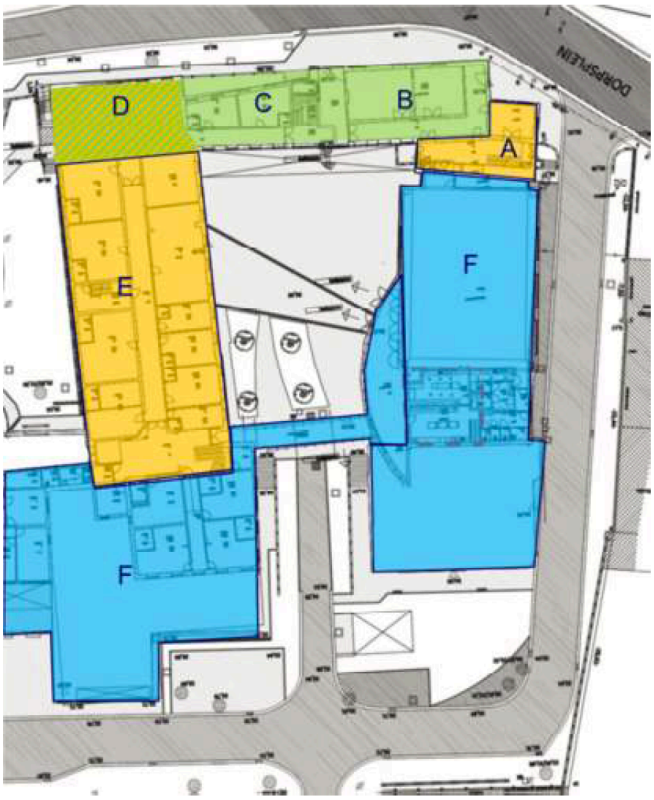

Fig. 1.39: Opdeling van het huidig gebouw in volumes op basis van de bouwevolutie

[17] Gemeentelijke Erfgoedcommissie Kortenberg, 2017.

Fig. 1.40: Keldergang met rondbooggewelf en trapensemble in volume C (Foto's door W. Sevenants)

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

In de directe nabijheid van het projectgebied zijn verscheidene archeologische vindplaatsen aanwezig (fig. 1.41 en 1.42). De meesten waarnemingen opgenomen in de inventaris zijn geconcentreerd rond de historische dorpskernen van Erps en Kwerps. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen waarnemingen die het resultaat zijn van opgravingen, prospecties, vondstmeldingen, werfcontroles en historische indicatoren. Het merendeel van de opgenomen archeologische waarden in de nauwe omgeving van het projectgebied zijn het resultaat van controles der werken, prospecties of historische indicaties van middeleeuwse en postmiddeleeuwse structuren.

Vindplaatsen uit de metaaltijden en de Romeinse periode bevinden zich voornamelijk in de periferie van de dorpskern van Erps. Bij een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door Triharch ter hoogte van de Curegemstraat werden sporen en vondsten aangetroffen uit de vroege bronstijd, late bronstijd en late ijzertijd (**CAI157189**). Het gaat onder andere over aardewerk, kuilen en circulaire sporen. Net ten zuiden hiervan werd een opgraving uitgevoerd waarbij allerhande kuilen uit de vroege middeleeuwen aan het licht kwamen (**CAI1859**). Een kleine ronde kuil bevatte aardewerk van o.a. zoutcontainers te dateren in de Ijzertijd. Aan de boerderij Goovaerts, ten zuidoosten van het projectgebied, werd Romeins bouwmateriaal aangetroffen dat mogelijk een restant is van een Romeins villadomein (**CAI164413**). Meer noordwaarts, ter hoogte van de Keizerdellestraat, werd via metaaldetectie door Walter Sevenants gestoten op een Romeinse bronzen tijgerkop, een vergulde fibula en munten (**CAI3471**). Rondom deze metalen vondsten werd Romeins aardewerk en dakpanfragmenten gevonden. Volgens Dhr. Sevenants zou het mogelijk om de locatie van een Romeinse villa kunnen gaan. Zo werden bij een controle der werken aan de Kammestraat (naast het Rode Schild) resten van een witte zandstenenfundering en een laatmiddeleeuwse beerput aangetroffen (**CAI1920**). Op de hoek van de Engerstraat en de Zavelstraat werden eveneens laatmiddeleeuwse structuren (funderingen en waterput) blootgelegd die te relateren zijn aan de textielnijverheid (**CAI1918**). Meer westwaarts werd, opnieuw bij een controle der werken, aan de Frans Mombaersstraat 1 aardewerk uit de nieuwe tijd **(CAI1943**). Meer naar het oosten toe, aan de Oude baan, werd een vondstmelding gedaan van een laatmiddeleeuwse afvalkuil met afval van een baksteenoven (**CAI1912**).

Voorts werd bij een opgraving aan het Villershof grote concentraties aan paalkuilen met Andenne-aardewerk (volle middeleeuwen) en 16de-eeuwse kuilen, paalkuilen en greppeltjes aangetroffen (**CAI122**). Hiernaast werden 39 Merovingische sporen aangetroffen waaronder één graf. Een Karolingische met een grote hoeveelheid kogelpotaardewerk werd opgegraven. Ook een achtpalig bijgebouw, drie spiekers, een waterput en een gracht uit de late ijzertijd werd teruggevonden. Verspreid over de opgraving werden enkele losse vondsten uit de Romeinse periode teruggevonden.

Vanaf de middeleeuwen zien we een concentratie van waarden rondom de dorpskern van Erps. Een aantal controle van werken, uitgevoerd door Walter Sevenants, brachten verschillende middeleeuwse vindplaatsen aan het licht. Het betreft o.a. laatmiddeleeuwse funderingen in witte zandsteen en een afvalput aangetroffen op geen 4 m. van het projectgebied (**CAI1920**), funderingen en een waterput van een laatmiddeleeuwse Volderij (**CAI1918**), een laat

middeleeuwse afvalkuil aangetroffen met afval van een baksteenoven (**CAI1912**) en dakpanfragmenten en aardewerk uit de nieuwe tijd (**CAI1943**). Ook werd er aan de kammestraat een vondstmelding gedaan van een ensemble aardewerk (met o.a. proto-steengoed) uit de 13de eeuw (**CAI212549**).

Tenslotte bevinden zich ook meerdere historische indicatoren van laat- en post middeleeuwse historische bebouwing. Zo situeert zich net ten noorden van het projectgebied de nog bestaande laatmiddeleeuwse Sint-Amanduskerk (CAI111). Meer naar het oosten toe, werden ook het Schavenberghof (CAI3822), het Hof ter Brugge (CAI3812) en de Sint-Pancratiuskerk (CAI3811) gekarteerd.

Besluitend kan gesteld worden dat de omgeving van het projectgebied rijk is aan archeologische waarden allerhande, gaande van de steentijd tot en met de Nieuwe tijd. Binnen een straal van 5 km rond het projectgebied werden waarden vastgesteld uit de metaaltijden en de Romeinse periode (gelegen in de periferie van de dorpskern van Erps), de middeleeuwen (voornamelijk geconcentreerd binnen de dorpskern van Erps) en de Nieuwe Tijd . Op basis hiervan kan gesteld worden dat het projectgebied een potentieel bevat voor archeologische waarde gaande van de steentijd tot en met de Nieuwste tijd, met een verhoogde verwachting voor sporen uit de middeleeuwen en postmiddeleeuwen (dorpskern).

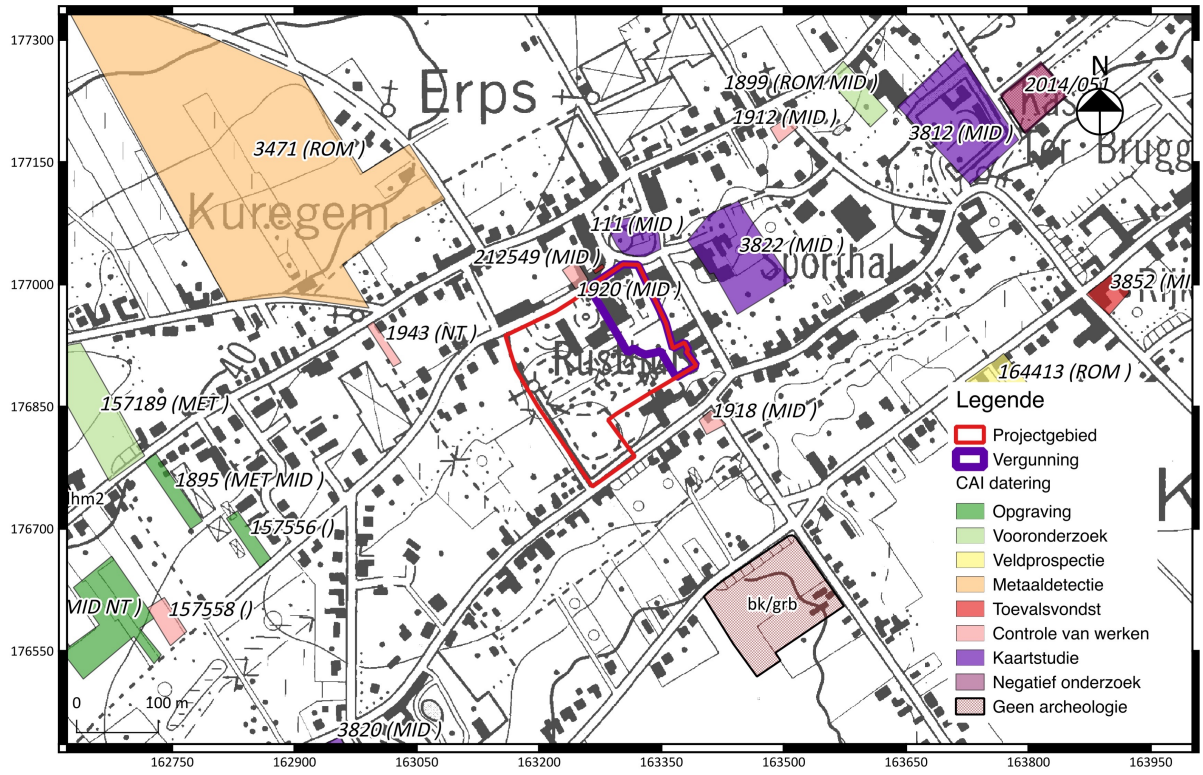

Fig. 1.41: Uitreksel uit de CAI met situering van het projectgebied[23].

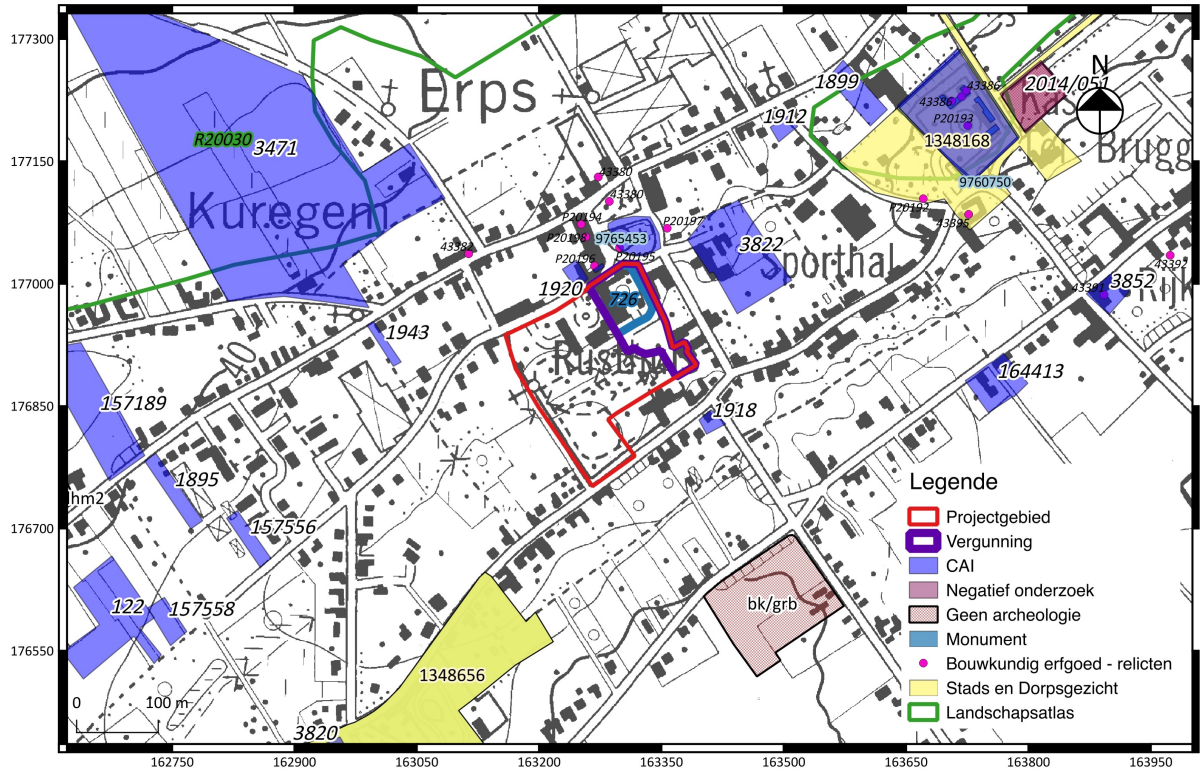

Fig. 1.42: Synthesekaart van culturele waarden met situering van het projectgebied[18].

[18] www.agiv.be

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Op basis van de verzamelde aardkundige en historische gegevens kan worden geconcludeerd dat het onderzoeksterrein zich in een zone bevindt met potentieel voor het aantreffen van archeologisch relevante waarden. Het projectgebied bevindt zich immers binnen de historische kern van Erps. Uit de gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris blijkt dat de omgeving van het projectgebied rijk is aan archeologische waarden allerhande, gaande van de steentijd tot en met de Nieuwe tijd. Binnen een straal van 5 km rond het projectgebied werden waarden vastgesteld uit de metaaltijden en de Romeinse periode (gelegen in de periferie van de dorpskern van Erps), de middeleeuwen (voornamelijk geconcentreerd binnen de dorpskern van Erps) en de Nieuwe Tijd.

Bovendien werd op het projectgebied zelf historische bebouwing vastgesteld met verschillende bouwfasen die terug gaan tot de 18de eeuw (en mogelijk zelfs de 14de eeuw). Gedurende de laatste eeuwen kende de bebouwing verschillende verbouwingen en uitbreidingen. De huidige voorgevel dateert voornamelijk uit de 19de eeuw, deze blijft bij de toekomstige bouwwerkzaamheden bewaard. De overige delen dateren uit midden 20ste eeuw. Een deel van het gebouw is onderkelderd tot op een diepte van -2,28 m onder het maaiveld. Het grootste deel van deze kelders is vermoedelijk te dateren in de 19de en 20ste eeuw. Er kunnen echter elementen van 17de-eeuwse of oudere kelders bewaard zijn.

Op basis van bovenstaande argumenten kan geconcludeerd worden dat het projectgebied een hoog potentieel bevat op de aanwezigheid van archeologische resten vanaf de 12de eeuw en dit zowel ondergronds als in het opgaand muurwerk. Daarnaast kunnen, ondanks de verstoringen van het bestaande gebouw, archeologische waarden uit vroegere periodes bewaard zijn gebleven.

1.2.5 Synthese

Het projectgebied wordt grotendeels bepaald door een U-vormig gebouw dat teruggaat tot in de 19de eeuw en deel uitmaakt van het architecturaal geheel van het dorpsplein van Erps. De geplande ontwikkelingen voorzien de afbraak van het bestaand gebouwen ten behoeve van een nieuwbouw gefundeerd op palen gerealiseerd voor 45 assistentiewoningen. Hierbij moet rekening gehouden worden met de cultuurhistorische waarde van het huidige gebouw en de eenheid met de omliggende gebouwen van het Dorpsplein. De historisch meest waardevolle elementen werden in samenspraak met de gemeentelijke erfgoedcommissie geïntegreerd in het project. Zo zal de u-vorm overgenomen worden in de nieuwbouw en blijft de schil van de noordelijke vleugel (volume B, C en D) alsook de klokkentoren bewaard en waar nodig gerestaureerd. Verder zal het binnenplein heraangelegd worden en door middel van buitentrappen verbonden worden met het lagergelegen niveau. De nieuwbouw neemt een oppervlakte in van ca. 1579 m^2 en zal bestaan uit vier bouwlagen. Verder komt er onder beide zuidelijke uiteinden van de u-vorm een kelder met een oppervlakte van ca. 500 m^2 en een diepte van ca. 1 m onder het maaiveld. Om de stabiliteit te garanderen zal de fundering een diepte bereiken van - 13 m. Er wordt gewerkt met een paalfundering waarbij de tussenafstand tussen de rijen 3 m bedraagt en de tussenafstand tussen de palen 6 m. Ook de bestaande kelder van de noordelijke vleugel wordt weggehaald en vervangen door een paalfundering met een grid van balken die het gebouw, oud en nieuw, zullen dragen.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan gesteld worden dat het projectgebied een potentieel bevat voor archeologische waarde gaande van de steentijd tot en met de Nieuwste tijd, met een verhoogde verwachting voor sporen vanaf de 14de eeuw (dorpskern) en dit zowel ondergronds als in het opgaand muurwerk. Gezien de diepfundering voor de plaatsing van de nieuw te realiseren gebouwen op dezelfde locatie als het huidige gebouw is er sprake van verstoringen van eventuele archeologische relevante bouwfases en onderliggende archeologische waarden.

Bibliografie

BAEYENS L. 1976: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Erps-Kwerps (89w)*, Gent.

VANDEPUTTE O. 2011: Erfgoedbibliotheek van de belgische gemeenten: Vlaams-Brabant, Tielt.

GEMEENTELIJKE ERFGOEDCOMMISSIE KORTENBERG. 2017: Advies van de Gemeentelijke Erfgoedcomissie Kortenberg m.b.t. fase 3 van de bouw van het woon- en zorgcentrum O.L.Vrouw van Lourdes, dorpsplein 10 Erps-Kwerps aan het CBS Kortenberg.

Websites (geraadpleegd op 23-10-2017)

https://cai.onroerenderfgoed.be

https://geo.onroerenderfgoed.be

www.cartesius.be

www.dov.vlaanderen.be

www.geopunt.be

www.kbr.be

https://www.google.be/maps

http://oud.kortenberg.com/vrijetijd/toerisme/geschiedenis.php

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS - NIEUWE TOESTAND

11.12.17

BA_0599-ASW_I_N_I_INPLANTINGSPLAN

BOECKX ARCHITECTS

Lambert 72:
x: 163.302,97
y: 177.024,67
z: 36.360 = 0.00 dorpel ASW

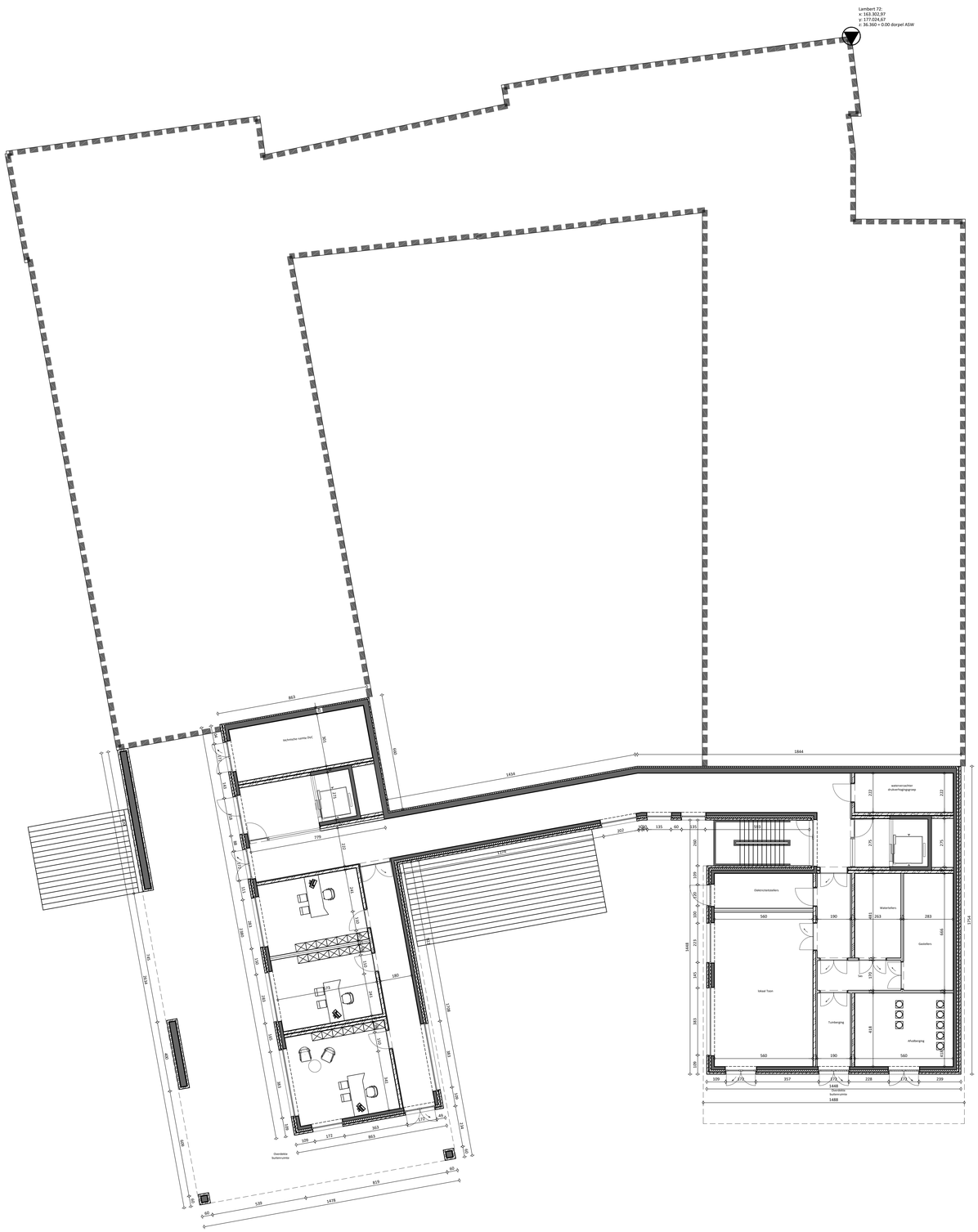

0 1 2 3 4 5 10m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_01_niveau -1

BOECKX ARCHITECTS

Lambert 72:
x: 163.302,97
y: 177.024,47
± 36.360 = 0.00 dorpel ASW

0 1 2 3 4 5 10m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_02_niveau 00

BOECKX ARCHITECTS

Lambert 72:
x: 163.302,97
y: 177.024,47
+ 36.360 = 0.00 dorpel ASW

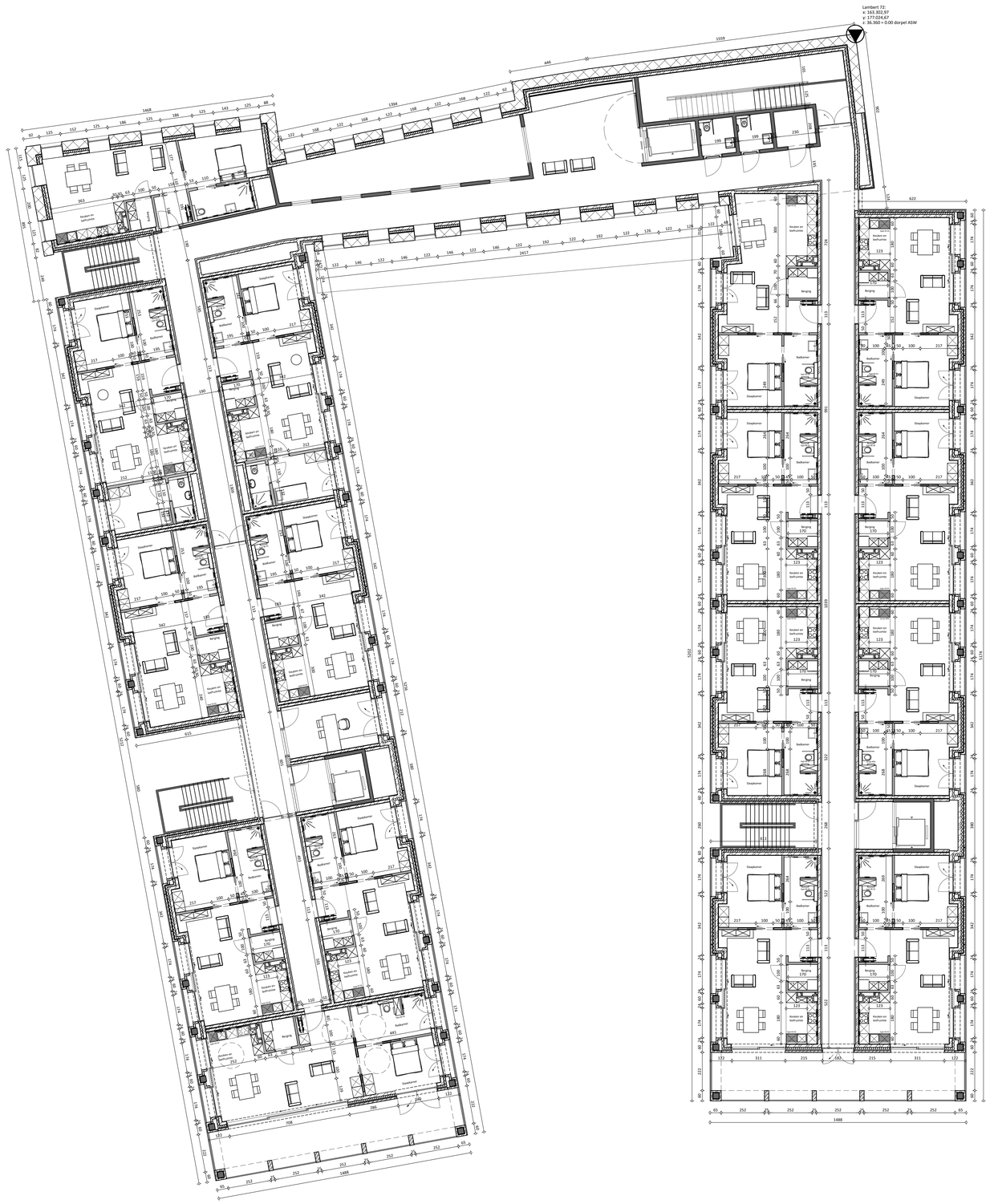

0 1 2 3 4 5 10m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_03_niveau 01

BOECKX ARCHITECTS

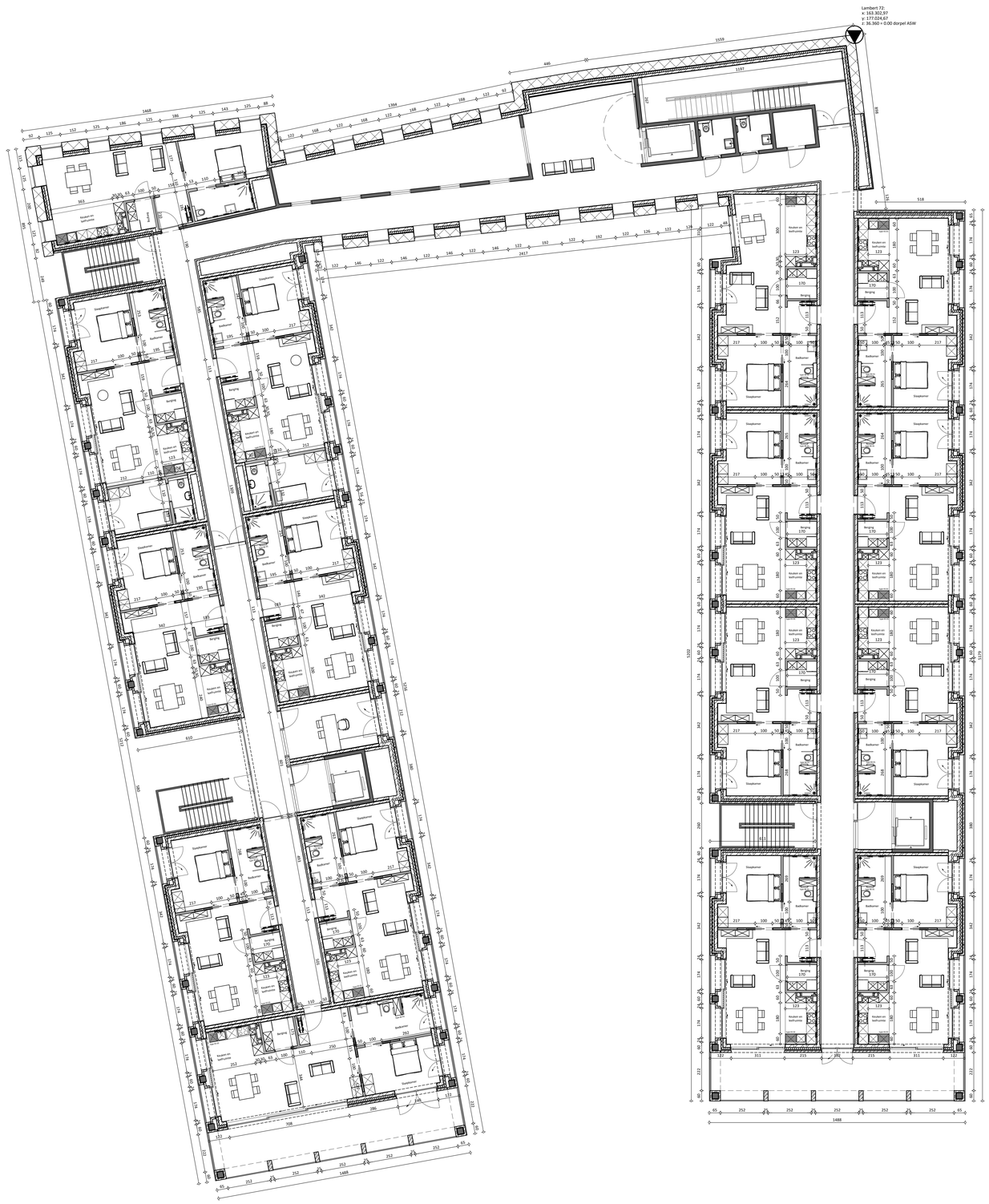

0 1 2 3 4 5 10m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_04_niveau 02

(1) strengpersgevelbaksteen dunbevoegd
(2) architectonisch beton - grijs
(3) balustrade in gelakt aluminium - zwart
(4) schrijnwerk in gelakt aluminium – zwart
(5) schrijnwerk in tropisch hout
(6) bestaande gevel in te renoveren krabpleister - beige
(7) keramische tegelpan - antraciet
(8) luifel in glas met een stalen sierconstructie
(9) daktoren te renoveren in hout
(10) blauwe hardsteen

0 1 2 3 4 5m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_06_gevel_west

(1) strengpersgevelbaksteen dunbevoegd
(2) architectonisch beton - grijs
(3) balustrade in gelakt aluminium - zwart
(4) schrijnwerk in gelakt aluminium – zwart
(5) schrijnwerk in tropisch hout
(6) bestaande gevel in te renoveren krabpleister - beige
(7) keramische tegelpan - antraciet
(8) luifel in glas met een stalen sierconstructie
(9) daktoren te renoveren in hout
(10) blauwe hardsteen

0 1 2 3 4 5m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_08_gevel_oost

(1) strengpersgevelbaksteen dunbevoegd
(2) architectonisch beton - grijs
(3) balustrade in gelakt aluminium - zwart
(4) schrijnwerk in gelakt aluminium – zwart
(5) schrijnwerk in tropisch hout
(6) bestaande gevel in te renoveren krabpleister - beige
(7) keramische tegelpan - antraciet
(8) luifel in glas met een stalen sierconstructie
(9) daktoren te renoveren in hout
(10) blauwe hardsteen

0 1 2 3 4 5m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_10_gevel_noord

(1) strengpersgevelbaksteen dunbevoegd
(2) architectonisch beton - grijs
(3) balustrade in gelakt aluminium - zwart
(4) schrijnwerk in gelakt aluminium – zwart
(5) schrijnwerk in tropisch hout
(6) bestaande gevel in te renoveren krabpleister - beige
(7) keramische tegelpan - antraciet
(8) luifel in glas met een stalen sierconstructie
(9) daktoren te renoveren in hout
(10) blauwe hardsteen

0 1 2 3 4 5m

N

0599_ASW - ASSISTENTIEWONINGEN - ERPS KWERPS
dd.mm.yy - 1/100 - afmetingen in cm
BA_0599-ASW_P_N_11_gevel_zuid

BOECKX ARCHITECTS